

Пловдивски университет
"ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ"

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ ГР. ПЛОВДИВ
4027, БУЛ.БЪЛГАРИЯ 236,
ТЕЛ.: 032/236 701,UNI-PLOVDIV.BG
КАТЕДРА ПЕДАГОГИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА
ОБРАЗОВАНИЕТО

Мирко Александров Попов

Иновативна образователна среда за ученици с увреден слух

Автореферат на дисертационен труд за
присъждане на образователната и научната
степен „Доктор“

Област на висше образование: **1. Педагогически**
науки; Професионално направление **1.2. Педагогика,**
Докторска програма: „Специална педагогика“

Научен ръководител: Проф. дпн Дора Левтерова

Рецензенти:

1. Проф. д-р Катерина Каролова Караджова – СУ „Св. Климент Охридски“
2. Доц. д-р Неда Златинова Балканска – СУ „Св. Климент Охридски“

**Пловдив
2020 г.**

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита от катедра „Педагогика и управление на образованието“ към Педагогически факултет на Пловдивски университет “Паисий Хилендарски“, проведено на 10.06.2020 г. Дисертационният труд е с обем 239 страници и се състои от увод, три глави, анализ на резултатите от анкетите, заключение, приноси, списък с използваните ресурси, приложения. Основният текст съдържа 226 страници, от които 67 диаграми и 7 таблици. Списъкът на използваните ресурси се състои от 94 първични източника (броеве на държавен вестник, постановления, наредби, закони и др.), 71 заглавия на български, руски и английски, езици и 32 електронни източника. Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се в катедра „Педагогика и управление на образованието“ и Университетската библиотека.

Публичната защита на дисертационният труд ще се проведе на 25.09.2019г. от 12.00 часа в Заседателната зала, етаж II на Нова сграда на ПУ „Паисий Хилендарски“, бул. „България“ № 236, на заседание на научно жури, в състав:

1. Проф. д-р Пелагия Михайлова Терзийска – ЮЗУ „Неофит Рилски“
2. Проф. д-р Катерина Каролова Караджова – СУ „Св. Климент Охридски“
3. Доц. д-р Неда Златинова Балканска – СУ „Св. Климент Охридски“
4. Проф. д-р Галин Борисов Цоков – ПУ „Паисий Хилендарски“
5. Проф. д.п.н Дора Стоилова Левтерова – ПУ „Паисий Хилендарски“

Автор: Мирко Александров Попов

Заглавие: Иновативна образователна среда за ученици с увреден слух

**Университетско издателство „Паисий
Хилендарски“**

Структура на автореферата

Иновативна образователна среда за ученици с увреден слух

Увод.....	7
I. Теоретична постановка на проблема.....	12
1. Изследователски подходи към иновацията, иновативната образователна среда, обучението и възпитанието.....	12
1.1. Същност и особености на иновативната образователна среда и иновацията	15
2. Методологически подходи на педагогиката като основа за иновациите в образованието	18
3. Традиционно и иновационно образование ..	21
II. Педагогически аспекти при формирането на иновативна образователна среда при образованието на деца със слухови увреждания.....	25
1. Образование и образователна среда при глухите деца в България	25
1.1 Първи сведения. Средновековие и възраждане	25
1.2 От 1878 г до началото на XX век	26

1.3 От началото на XX век до 1944 г.....	27
1.4 От 1944 г. до 1989 г.	29
1.5 От 1989 г. до 2007 г.	33
1.6 От 2007 г. до 2015 г.	39
2. Закон за предучилищното и училищно образование – 2015 г.	43
3. Държавни образователни стандарти (ДОС).....	44
4. От интегрирано към приобщаващо образование	46
5. Европейски проекти и програми и проекти на МОН с европейско финансиране в подкрепа на развитието и конкурентноспособността на българското образование, в частност на учениците от СУ за УУС Пловдив	48
III. Дизайн на изследването.....	53
IV. Анализ на резултатите	61
V. Заключение.....	112
Приноси	134

УВОД

В българското общество икономическите, социалните и образователните проблеми са неизменна част от ежедневиия ландшафт през последните двадесет и пет години. Приемането на България в Европейския съюз е събитие, натоварено с огромни очаквания за промяна, просперитет и постигане на европейски стандарти на работа, живот и образование. Сред политическите програми и документи на държавната администрация залягат постановки, свързани с по-бърз растеж на икономиката, конкурентноспособност на бизнеса и образователната система, сътрудничество и общо планиране между индустрия, бизнес, туризъм и образователна система за генериране и подготвяне на компетентни и квалифицирани кадри за българския трудов пазар. От тази гледна точка образованието и развитието на образователната система се превръщат в основен приоритет в националната ни политика. Като резултат от тези усилия е и новоприетият Закон за предучилищното и училищното образование (Закон 2015), който е натоварен с очакванията да извърши качествена промяна в образованието и обществото, която от своя страна ще подкрепи бизнеса и икономиката с качествени и квалифицирани кадри и специалисти. Във връзка с това в последващите бюджети на Министерството на образованието са планирани по-големи инвестиции за образование, наука и нови проектни програми и проекти, които са свързани с повишаването на финансирането, мобилизиране на местните ресурси и данъчни преференции за хората и организациите,

вложили средства в образователни проекти и поддръжка на учебни заведения, разработването на иновационни проекти, реструктуриране на учебното съдържание и написване на нови учебници и държавни образователни стандарти. Целта на всички тези реформи и промени е да се превърне образованието от нематериална ценност в инструмент за икономическо и социално развитие, в стъпало по пътя за преодоляване на кризи и най-вече в предпоставка за бъдещ просперитет на обществото и държавата.

Превръщането на образованието в приоритетна сфера в българското общество предполага и доразработването на различни обществени проекти, които да генерират нови идеи и усилия към развитието на образователната система, а също така и по-ефективно управление на системата на училищното образование. Реализацията на всички тези усилия е натоварена с огромни очаквания, които трябва да бъдат реализирани посредством новия Закон от 2015 г. Чрез него се предоставя възможност за реализиране на иновативни програми и обучения, както и за появата на иновативни училища. За първи път законът отделя специалните училища в самостоятелна категория, като им предоставя възможности за реализация на иновативни подходи при обучението на ученици със сензорни увреждания и специални образователни потребности (СОП). В този смисъл, реформите в сферата на образованието, за да се реализират и да се изпълни водещият замисъл, трябва да бъдат базирани на прецизно разработени философии и педагогически програми,

които да отговарят на зададените очаквания от обществеността. От голямо значение е справянето с обучението и образованието на децата и учениците със слухови увреждания, а и с увреждания като цяло, в контекста на новоприетия закон и европейските изисквания за образование и интеграция, с които е наложително да се съобразяват държавата и обществото ни.

Проблемът за формиране и реализиране на работещи педагогически модели и програми по отношение на училищното образование е задълбочено изследван в съвременната българската научно-педагогическа литература и изследванията по този въпрос поставят добра основа за бъдещи разработки, които да отговорят на нуждите на българската педагогическа наука. Изследванията и разработките в посока на философии и образователни политики, педагогически модели и програми, разработване и реализиране на иновативна образователна среда по отношение на децата с увреден слух почти липсват. Изключения правят разработките по отношение на работата по поставянето на звуковете в начален етап и ограмотяването по български език. Този недостиг на научни изследвания се дължи нафакта, че към децата с увреждания се подхожда по-скоро като към проблем от медицински характер, отколкото към проблем на образованието и образователните философии и програми.

Възможност за разработване и реализация на работещи програми, модели за образование и модели на иновативна образователна среда за деца и ученици

със слухови увреждания предоставя новият Закон от 2015 г., както и Педагогиката и нейните специфични познания, натрупани през годините на базата на многостранен опит и креативност, експериментирани от педагози, работещи с деца с различен тип дефицити. Недостатъчните изследвания и разработки и поредицата от грешки в законодателен и административен план от страна на държавата оставя в ръцете на специалните педагози отговорността по реализацията и достигането на държавните образователни стандарти. При създалата се обстановка в помощ на специалните учители са достиженията и разработките на педагогиката, както и работата на принципа „проба-грешка“, за да могат децата и учениците със слухови увреждания да получат необходимите знания и умения, които да им предоставят изравнени възможности при бъдеща професионална, социална и културна реализация в обществото и на трудовия пазар.

При новосъздалата се мултикултурна среда в Европейския съюз през последните няколко години, при ескалирането на напрежението на етнокултурна основа и при неоправданите актове на агресия, още повече се засилва значението на педагогиката и иновативната образователна среда като водещ елемент в иновативните модели за образование и възпитание на подрастващите поколения. Етническата и културна многообразност изисква от педагозите съответните знания и умения за комуникация и съвместно съжителство, интеграция и социализация. При децата с увреждания проблемът е още по-сложен за разрешаване поради спецификата

на дефицитите, които се притежават. Тези деца, от една страна, е необходимо да бъдат въведени в обществото на хората без дефицити посредством подходящата социализация, интеграция и училищно обучение. От друга страна, за тях е жизнено важно да опознаят и приемат новите особености на бързо променящата се мултикултурна среда, изпълнена с нови за Европейския съюз и България етноси и етнорелигиозни групи от индивиди. В този смисъл иновативната образователна среда има своето място в образователните програми и добрите практики, които да бъдат реализирани от държавната администрация.

По обективни причини животът ми е свързан с обществото на глухите хора от най-ранна детска възраст. Моята майка е преподавател на деца с увреден слух от 1976 г., а аз съм израснал с деца и ученици от училището в Пловдив. През последните тринадесет години работя с ученици с увреден слух в СУ за УУС „Проф. д-р Стоян Белинов“ Пловдив. Към настоящия момент съм Главен учител и учител по История и цивилизация, като съм бил за около година и половина възпитател и за кратко и директор. Наблюденията и проучванията ми върху образователното законодателство и образователната система ме довеждат до извода, че в действителност така изработените закони по-скоро създават препятствия и затрудняват нормалното обучение и образование на децата със слухови увреждания, отколкото да ги улесняват. Изграждането и въвеждането на иновативна образователна среда е колкото лесно, толкова и трудно начинание в сегашните условия.

I. Теоретична постановка на проблема

1. Изследователски подходи към образователната среда, иновацията, иновативната образователна среда, обучението и възпитанието.

Педагогиката като наука се формира през Модерната епоха. За педагогика и иновативна образователна среда може да се говори още от времето на Коменски, като тя се явява една от възможностите за постигане изграждането на добрата, достойна и конкурентноспособна личност. Педагогиката от времето на Ян Амос Коменски и Песталоци започва да си поставя редица амбициозни цели и задачи. На първо място е желанието обучението и образованието да се разграничат от каноните и разбиранията на църквата, но само в своята научна част. Като втора задача е обучението и образованието да бъдат не само интересни и завладяващи, но и полезни и възпитателни за подрастващото поколение. Не на последно място по важност обучението и образованието трябва да бъдат в тясна връзка с народните и национални интереси, семейните и християнски ценности, традициите, народната и културна памет, които да бъдат в основата на изграждането и възпитаването на „свършената” личност, член на своето общество, която е неразделна част от народа и държавата. За да бъдат изпълнени тези задачи, е необходимо педагозите да прибегват до употребата на различни нетрадиционни, иновативни методи, подходи и

методики на обучение и образование, които с времето формират и първата иновативна образователна среда. Тя е различна от образователната среда на църквата и семейството, но е в тясна връзка с тях и преследва близки и сходни цели. В този смисъл първите иновативни образователни среди са се опирали на добрите народни практики в обучението и възпитанието като любовта към родния език и изучаването му, изучаването на мъдростта на народа и общността, както и формирането на умения и навици, свързани с труда, трудолюбието и усвояването на занаят. Не на последно място в усилията за иновативно обучение и изграждането на иновативна прогресивна образователна среда място намира и взаимоучителната метода на Бел и Ланкастър, която отлично се вписва в нововъведенията в обучението и образованието. При учениците с увреден слух тази метода има своето запазено място и значение и в наши дни.

Модерното образование днес притежава визията на добре оборудвана учебна зала, иновационни технологии, компютри, интерактивни дъски и екрани и ученици, работещи в интернет пространството. В съвременното училище значителна част от европейските проекти са за модернизирание на физическата учебна среда чрез съвременни технологии, за да може да се отговори на динамичните и бързо променящи се потребности и очаквания както на учениците, така и на бъдещите работодатели. Въпреки многообразието от различни

средства и технологии остава безспорно проблемът за изграждането на благоприятна, приятелска, ефективна, иновационна образователна среда в класната стая и училището. Творческата иновативна образователна среда в класната стая е едно от предизвикателствата не само пред традиционното училище, но и пред училището още от времето на Коменски и Песталоци.

Учителят още от зората на образованието е символ на прогресивното, на водещото начало, което разчупва каноните и осигурява успеха в духовния просперитет на ученика. Той изпълнява отговорната роля на централна фигура в учебно-образователния процес. Всепризната е ролята на учителя в процеса на социалното наследяване на човешкото познание и нейното определяне като фундаментална цел на обучението, както и ролята му за социализация, адаптация и интеграция на ученици с различни обучителни затруднения и СОП. Съвременните схващания за преподаването разширяват съдържанието на понятието „преподаване”, включвайки в него всички професионални дейности на учителя, отнасящи се конкретно до планирането, осъществяването, контролирането и оценяването на процеса на обучение и неговите резултати. Всъщност това не е ново в дейността за част от преподавателите, които превръщат професията си от обикновено обучение в мисия и начин на живот, който предоставя по-добър шанс за социализация, интеграция и реализация на ученици с увреждания и с по-специални потребности. Тези учители се стремят

в условията на конвенционално учене да формират подходяща и различна (иновативна) работеща образователна среда, която да бъде основа за реализация на очакваните резултати.

Педагозите винаги се стремят да реализират в работата си нещо ново и революционно, за да привлекат вниманието върху материята, която се усвоява. Висшата им цел е да мотивират учениците към натрупване на нови знания и усвояване на нови умения, а това най-ефективно може да бъде постигнато чрез осигуряването на нещо ново, иновативно, чрез изграждане на иновативна среда на образование и обучение, в която всеки да намери своето място.

1.1 Същност и особености на иновативната образователна среда и иновацията.

В науката се счита, че понятието „среда на човека“ обхваща комплекса от природни и социални фактори, които влияят пряко или косвено, мигновено или дългосрочно на живота и дейността на човека. Средата на човека е неговото естествено и социално обкръжение. Човек се явява едновременно продукт и творец на своята среда, която му дава физическа основа за живот и прави възможно интелектуалното, морално, обществено и духовно развитие.

В настоящия труд водещо място имат две понятия: „образователна среда“ и „иновативна среда“. В педагогическата литература битуват

различни постановки относно понятието „среда“, като в зависимост от това кое е ключовото понятие в центъра на изследването и разработките, имаме: „образователна среда“, „среда за обучение“, „педагогическа среда“, „учебна среда“, „ангажиращи ученето среди“, „интерактивна среда“, „виртуална среда“, „интерактивна образователна среда“.

Образованието се проявява в два водещи аспекта – като обществено явление и като педагогически процес. От друга страна то може да бъде в три самостоятелни плана, до колкото това е възможно, в зависимост от зададените изследователски цели: „... като личностно образование, като процес на въздействие и взаимодействие и като социална институция“.

В средата за обучение се реализира обучението като възпроизводството на социален опит и културни ценности, формиране на индивидите като членове на обществото. Обучението се явява преднамерено организирана форма на образованието и е негово основно средство. Съдържанието на обучението е по-богато от съдържанието на образованието и се подбира съобразно образователния идеал на времето. Отношението образование – обучение е като отношението цел – средство. Образователните последици са най-пряко следствие на обучението. В този смисъл връзката между обучение и образование определя и връзката между образователна среда и среда за обучение.

Ученето като основна дейност на обучавания е определящо и водещо понятие за „среда за учене“, „учебна среда“, „ангажиращи ученето среди“ и пр. Ситуирането на такива среди се основава на ученето като дейност, която осъществява „единството на адаптация, познание и предметна практика“ на учения. В този ред на мисли **Педагогическата среда** е по-обобщено понятие, тъй като и образованието, и обучението, и ученето са страни на педагогическия процес и като компоненти на дидактиката са обект на изследване от педагогическите науки.

Предметно-материалните условия за образование представляват т. нар. „предметно-пространствена среда“. Съвременното разбиране за предметно-пространствена среда е, че тя не е елементарна физическа категория, а културно-педагогически комплекс.

Поглеждайки през призмата на съвременните дигитални технологии, може да се обобщи, че компютърът, таблетът, смартфонът и другите информационни и комуникационни технологии се явяват основни фактори в обучението и образованието и определят образователната среда като **информационно - образователна среда /ИОС/**.

В трудовете и изследванията на редица български учени повече или по-малко, пряко или косвено е засегнат проблемът за иновациите и тяхната приложимост в образованието. В повечето случаи иновациите и добрите практики, произтичащи

от тях, са представени в светлината на фактор, подпомагащ и улесняващ обучението и образованието не само в масовите училища, но и при децата със слухови увреждания и СОП. Такива изследователи и учени са Н. Балканска, М. Замфиров, Т. Беева, М. Борисова, Л. Алексиева, Е. Иванова, Б. Йовкова, Р. Пейчева, А. Балтаджиева, Д. Левтерова, В. Кацарска, И. Петкова-Вътева, Е. Гоцова, К. Дионисиева, С. Съева и др.

2. Методологически подходи в педагогиката като основа на иновациите в образованието.

Съвременната педагогика изгражда теорията си върху обучението, образованието, повишаването на компетенциите на обучавания, а също така е и ясно ориентирана към уникалността на личността и нейното развитие. Цялата образователна система се променя в тази посока под натиска на обществото, на неговите търсения и изисквания и под натиска и доминацията на технократичния мироглед, новите технологии и иновациите. Всичко това довежда човечеството в края на двадесетото столетие до глобалните проблеми, като най-големият от тях е екологичният, свързан с оцеляването на човешкия вид на планетата. Това налага да бъдат разгледани възгледите за по-нататъшното развитие на човечеството, което да доведе до хуманизиране на обществото и образованието.

Науката се движи от техногенната цивилизация към антропогенната цивилизация. От човека като научен обект към човека научен субект,

от „Човек със знание” към „Човек, подготвен за предизвикателствата на живота, човек, който действа”. На второ място, от функционалната подготовка в професията и професионален план към самореализация и саморазвитие на личността на специалиста в професията. На следващо място е водещата съвместна работа в педагогическия процес, която е ученето. Това включва педагогика на възпроизвеждането, училището на запомнянето и запаметяването, педагогическите съвместни мероприятия, наставника-педагог ролята на опекун и наставник, доминация на авторитарния стил на взаимодействие, доминация на подхода на дейността. Ако се пренебрегне последното, науката продължава развитието си към усъвършенстването на взаимодействията и съвместната работа в педагогическия процес. Педагогиката е педагогика на творчеството и творческото начало, а училището е училището на размисъла и мисленето. Педагогическите дейности са дейностите, свързани с междуличностните отношения, педагогът е в ролята на мениджър, ментор или дори фасилитатор. Доминацията е на демократичния стил на отношения и взаимодействия, а социализацията на индивида се осъществява чрез комуникация, самоусъвършенстване и самореализация.

Всички тези промени характеризират пост-неокласическия етап в развитието на педагогическата наука, като се започне от практиката. Синергизмът като водеща постнеокласическа парадигма се характеризира с разнообразие на методическите подходи, които трябва да бъдат отчетени в

проектирането на учебния процес за постигането на непрекъснато самоусъвършенстване на личността.

Иновационните методи на обучение са тези методи, които носят в себе си нови възможности за взаимодействие по оста „обучаващ – обучаван”. Иновациите в образователната система са новостите, нововъведенията в съдържанието на образованието, във формите и методите на обучение, в отношенията между „обучаващ – обучаван”, използването на информационните технологии в обучението, внедряване на ново оборудване при организацията на учебно-възпитателния процес, управлението на този процес и др. Под педагогическа иновация като формулировка се разбира нововъведенията, които самите преподаватели или образователни организации разработват и прилагат по време на процеса на обучение и възпитание.

Интерактивността, ако бъде разгледана в рамките на педагогиката (дидактиката), може да бъде сведена до дидактическите методи, които са приложими при работа в група, където взаимодействието междупартньорите се извежда на преден план. В науката е известно, че интерактивността може да се прояви на различни равнища.

Внедряването на иновациите е един от важните начини за повишаване на ефективността в образователната система. Поради тази причина стремежът за използване на иновации в обучението и образованието постепенно придобива масов

характер. Нараства потребността от използването и натрупването на нови знания и умения, което от своя страна формира и развива иновационни компетентности и култура при преподавателите на всички нива в образователната система.

3. Традиционно и иновационно обучение

Традиционното обучение насочва обучаваните към усвояване на основните правила и методи на работа в повтарящи се неизменни ситуации. Иновационното обучение подготвя потребителите си за действие в нови и неизвестни до този момент ситуации, които се развиват и реализират в близкото или по-далечно бъдеще, ситуации, носители на новото и иновационното, които търпят постоянни и доста често неритмични промени.

Правейки анализ на тезите за традиционно и иновационно обучение, не е възможно да се даде напълно конкретен отговор. Преди всичко при изследването на тези понятия е необходимо да се отбележи, че те не са оценъчни. За различните изследователи традиционното невинаги означава отживяло, остаряло, а иновационно – най-доброто, новото и оптималното, което може да бъде приложимо в практиката на педагога.

При класическото образование традиционно обучението протича под формата на урок, в който е ангажиран целия клас. Преподавателят съобщава подбраната и предварително уточнена информация, предава и формира знания у учениците, формира умения и навици, използва за основа на

преподаването новият материал и неговото възпроизвеждане от класа, като накрая резултатите се базират на успешното или неуспешното възпроизвеждане.

Традиционното обучение притежава преимуществено репродуктивен характер. Задачата на педагога е преди всичко да съобщава знания и да реализира методи и подходи, които да предадат на обучаваните информация в готов вид, предназначена за усвояване и възпроизвеждане. Педагогът се явява водеща и ключова фигура, а много често и единственият инициатор и реално действащо лице в учебно-възпитателния процес

. С развитието на съвременното образование иновациите и иновационните процеси се превръщат в закономерност. В средата на XX век дидактическите търсения, експерименти и нововъведения обхващат всички нива на образователната система. С настъпването на реформите и промените в икономиката и политиката настъпват и изменения в подходите към обучението и образованието. Наблюдава се изместване на фокуса върху ролята на образованието. То вече стои в основата на формирането и реализирането на новите социални и жизнени роли и познавателно-творчески възможности, които е необходимо да усвои личността, за да се впише успешно в бързопроменящата се заобикаляща среда. В тази връзка социолозите коментират, че в периода на класическата индустриализация ролята на физическата работа намалява, знанието търпи леко увеличение, а капиталът значително се увеличава. В

пост-индустриалния период, който се характеризира като информационно-иновативен, съотношението на споменатите три фактора се променя. Най-значими са измененията при знанието, което става водещо и е най-значимият фактор. По-малко значим фактор е капиталът, а физическата работа притежава съвсем малък принос откъм значение.

с появата на интернет пространството като информационно-цифрова среда се изменят не толкова методите на предаване на информацията, а се променят самите хора. Изследователите сред научните среди започват да отделят и дефинират т. нар. „сетивно поколение”, в което влизат родените след 1980 г., които имат склонност към свойски социални контакти, завиден прагматизъм, очаквания и възможности за намиране на най-подходящия начин за получаване на информация в съответствие със собствените си потребности, осмисленост (лична значимост) на получените сведения.

В наши дни един от основните критерии за съвременното развитие на образованието, икономиката, обществото и държавата е генерирането и използването на иновации и иновационни методи в целия спектър на работата и живота. Не случайно XXI век е векът на иновациите, глобалният информационен обмен и развитието на мултикултурно и интеркултурно общество на всички нива. В основата на това развитие и глобализация стои информацията, а тя от своя страна е в основата на информационния подход, който владее трите водещи свойства: новостите, динамичността и разнообразието.

Тези три свойства могат да характеризират обществото като цяло, а също така и да представят образователната система като социална институция, натоварена да изпълнява жизненоважните за обществото функции на обучение и възпитание на младото поколение. Увеличаването на информационните източници както в обществото, така и в образованието водят, от една страна, до ускорена динамизация на процесите на обмен на информация, а от друга – и до динамизацията на всички процеси вътре в тях. Като краен резултат се отчита постоянната поява на новости и иновации, които спомагат за усъвременяването и актуализацията (ъпдейта и ъпгрейда) както на обществото и икономиката като цяло, така и на образователната система. Ако една образователна организация, една образователна система, едно общество, икономика, държава имат желанието да бъдат успешни и конкурентни, то е необходимо да генерират и използват иновациипоради простата причина, че това е обективна закономерност, която е повелена от естественият развитее на човечеството към настоящия момент.

II. Педагогически аспекти при формирането на иновативна образователна среда при образованието на деца със слухови увреждания

1. Образование и образователна среда при глухите деца в България

1.1. Първи сведения. Средновековие и възраждане

От оскъдните сведения от периода на Античността и началото на Средновековието се вижда, че глухите хора трудно се вписват и адаптират сред обществото. Грижата за тях явно е в ръцете на семействата им, но в повечето случаи те са оставени на милостта на църквата и съдбата. Прохождащата наука все още няма потенциала да започне изследвания с тази част от хората и да изработи съответните методи на работа и обучение с тях. Учените по-скоро регистрират в трудовете си това, което виждат, но все още нямат ясната визия как да помогнат и накъде да насочат усилията си. Поради тази причина съвсем логично е, че първите опити, които са епизодични, са от страна на църквата и на богати семейства, в които се е родило такова дете.

През периода на Средновековието и Възраждането грижите за отглеждане и възпитание на децата с увреждания продължават основно да се поемат от семейството, като се наблюдава целенасочен стремеж такива деца да бъдат извън ползрението на общността. Причината е схващането, че децата с увреждания са наказание за родителите от страна на Бога. С приемането на християнството през IX в. в България организираните грижи за деца със специфични потребности се осъществяват от църквата, като нейната функция,

освен чисто религиозна, до голяма степен е била и социално-просветна.

През Ренесанса XIV – XV в. с развитието на науката и с разчупването на религиозния модел в образованието и науката започва известен напредък и при опитите за обучение и образование на глухи деца и хора. Това се дължи не само на развитието на хуманистичната педагогика, но и на бързите темпове на развитие на естествознанието и медицината, които започват да обръщат внимание на глухотата и я превръщат в предмет на част от изследванията си.

1.2 От 1878 г. до началото на XX век

След Освобождението от 1878 г. грижите за децата със специфични потребности преминават от семейството и църквата към държавата. Заслуга за това има българската интелигенция и общественост, която пренася опита в това отношение не само от Русия, но и от Европа.

С обнародването на Закона за просвещението от 1891 г. се поставя юридическото начало на образованието на децата със специфични потребности – „телесно или умствено недоразвитите или повредени деца“ се освобождават от задължителното обучение в основния етап, като е необходимо да представят документ от училищното настоятелство и медицинско свидетелство пред инспекцията по образование.

В Закона се предвижда и обучение на тези деца, но първоначално това не се случва. Няколко

години по-късно на 15.04.1898 г. немският сурдопедагог Фердинанд Урбих /1861 – 1945 г./ поставя началото на първото частно училище за глухонemi деца. Заедно с училището Урбих поставя основите на българската сурдопедагогика. Децата се обучават по звуково-аналитичния „немски” метод на Самуел Хайнике.

1.3 От началото на XX век до 1944 г.

През 1904 г. по предложение на тогавашния министър на образованието проф. д-р Иван Шишманов се открива Институтът за слепи. Това предоставя възможност да се направят първите крачки и в обучението и усвояването на занаяти и от слепи деца. По предложение на Шишманов в училищата се открива длъжност учител-лекар, който е натоварен да следи за здравословното състояние на учениците и да организира и следи за преминаването им през периодични медицински прегледи. Задачата на Института е не само да осигури подслон на слепите деца, но и да провежда учебно-възпитателна дейност, като в същото време паралелно да реализира и дейности по усвояването на занаяти.

Първите стъпки при обучението и образованието на деца със сензорни увреждания е по инициативата на частни лица и благотворителни дружества. Сравнително бързо държавата се организира и предприема законодателни инициативи, които да материализират нейните грижи и отговорности за децата и хората с увреждания. Образованието и обучението на децата с увреждания

е поверено в ръцете на хората, които са поставили началото на тази инициатива, като от тях е свалено материалното бреме по осигуряването на учебния процес. Самите първи преподаватели и ръководители на образователния процес умело съчетават чуждестранния опит с традиционните практики и иновациите, които сами създават, като в основата на обучението е създаването на възможно най-добрата и достъпна среда, която да подпомогне ефективното усвояване на знания, умения, навици и занаят. Усилията на първите педагози, макар и невинаги напълно образовани и подготвени за работа с деца с увреждания, бързо започва да реализира резултати, което е маркер за правилното използване на новости и иновации в една нова и нетипична за българското училище образователна среда.

Първите стъпки на държавно организираното образование на деца със сензорни увреждания и СОП след Освобождението използва два подхода в разработката на учебни програми и в пряката си работа с децата: от една страна, това е медицинският подход към децата с увреждания, който продължава да бъде използван до началото на демократичните промени в България. От друга страна, това е подходът, който се опира на добре познатото народно знание и мъдрост – обучението по роден език и изучаването на занаят, което се явява иновация в обучението на глухите деца и децата с увреждания. Към всичко това започва да се въвежда и общообразователното обучение, което е последица от постепенното преодоляване на схоластичните религиозни схващания владеещи обществото.

Пример за това е ангажираността на държавата към образованието и бъдещето на тези деца и освобождаването на църквата от тези ѝ вековни задължения и усилия. Бързото административно и юридическо структуриране и определяне на мястото на децата със сензорни увреждания под закрилата и издръжката на държавата свидетелства за бързото и духовно израстване на българската нация. В работата на лекари и педагози с децата с увреден слух се наблюдава тенденцията към използването на опита и добрите практики и влияния на народната мъдрост с активното въвеждане на иновационни методи на обучение и иновации. Всичко това има за цел да изгради и подготви тези деца и хора за един безпроблемен и пълноценен живот сред обществото на чуващите.

1.4 От 1944 г. до 1989 г.

С установяването през 1944 г. на нов политически строй специалните училища се интегрират в системата на образованието, което изиграва важна роля за развитието им като пълноценни учебно-възпитателни заведения. Бързо е разширена мрежата на училищата, подобрена е материалната им база, пристъпва се към подготовка на учители специалисти. През 1945 г. Министерството на народната просвета открива второто училище за слепи деца във Варна, създават се рехабилитационни и професионални центрове и производствени предприятия, а през 1951 г. се учредява Съюзът на слепите в България, който

развива активна дейност по посока медицинско, социално-битово, културно и професионално подпомагане на хора със зрителни увреждания. Грижите за умствено изостаналите деца са поети от държавата, като се въвежда задължително и безплатно образование.

Съгласно Закона за народната просвета от 1948 г. се разработва ново учебно съдържание с цел повишаване на общообразователната и трудовата подготовка на учениците. Откриват се редица нови помощни училища, помощни училища-интернати, помощни детски градини в различни области и градове на страната, създават се нови учебно-помощни предприятия. Създаването на такива училища, интернати и полуинтернати е едно от нововъведенията в образованието, като специалистите създават и нова иновативна образователна среда, която има за задача да улесни придобиването на нови знания и умения, а също и да се формират определени навици у децата.

През 1949 г. аналитично-синтетичният метод за обучение на глухи деца за четене и говорене е широко използван в работата на педагозите. Няколко години по-късно ръчното спелуване става част от методите на преподаване в специалните училища за глухи. В допълнение, при практическата дейност се набляга на развитието на говора и речта.

След промяната на обществено-политическия строй в България реформите и промените засягат всички сфери на държавата и обществото. Държавата следва съветския модел на администриране и законодателство, което засяга и образователната

система и респективно глухите деца. Законодателните промени засилват грижите и отговорностите на държавата и обществото за децата със сензорни увреждания и за децата с дефицити като цяло. Въпреки новите законодателни промени към дефицитите на децата се подхожда от медицинска гледна точка и едва след това от образователна. Явно разбиранията за образование и социализация от този период все още не са еволюирали, за да бъде сменен подходът. Независимо от това държавата и обществото се стремят да създадат максимално добри условия за образование и реализация на децата и хората с глухота, а и с други увреждания, което е видно от създадените комисии и съвети към различните нива на държавната и политическата администрация.

Друго положително нововъведение и иновационно решение е изработването на специализираните учебни програми, методики за преподаване и учебници, които да улеснят образователния процес. Това е началото на създаването на съвременната иновационна образователна среда, която въпреки че е несъвършена по отношение на външните контакти и обмен с деца и ученици без дефицити и увреждания, успява да даде солидни знания, умения и навици на учениците. Недостатъците са в посока реализиране на контакти и изпълнение на съвместни дейности с деца и ученици без увреждания, което е предпоставка за сегрегация и последващо капсулиране на такива общности. Други недостатъци са заложените ограничения в избора на професия и възможности за продължаване на

образованието, но все пак има предоставени опции за бъдещо обучение във ВУЗ.

Колебанията в политиките по отношение на децата и хората с увреждания, предоставените шансове и възможности за някои от тях и ограниченията за други като например за децата със слухови увреждания свидетелстват за липсата на философия и визия за образованието, обучението, възможностите и професионалната реализация на тази част от обществото. Медицинският подход е водещ, но той довежда до дискриминационни решения, облечени в нормативни документи и законови текстове.

Въпреки всички грижи и усилия от страна на държавната администрация, образователната система и общество за образованието, обучението и реализацията на учениците с увреден слух, те остават дискриминирани, изолирани и силно подценени във възможностите си. За това свидетелства силната капсулация на обществото на глухите хора и масовата употреба сред тях на жестомимичен език. Наред с това глухите ученици и хора си имат изработен свой сленг, който остава скрит дори и за заклетите преводачи, сурдопедагозите и рехабилитаторите. На практика се случва така, че ако личност с увреден слух пожелае да скрие разговора си със свой приятел или познат също с увреден слух, то това е напълно възможно, като разговорът преминава на техния жестомимичен сленг. Друго доказателство за провокираната капсулираност на тази общност са уважението и респектът, които се предоставят към педагози и хора, свързани с глухото

общество, които задължително трябва да владеят добър официален жестомимичен език и с действията си да са доказали съпричасността си към живота и проблемите на тези личности.

1.5 От 1989 г. до 2007 г.

След промените от 10.11.1989 г. образователната система в България започва бавно и трудно да се реформира. Широко афишираните промени, свързани с демократизацията на образованието, се забавят с близо 3 години, отстъпвайки място на политическите противоборства и битките за икономически сфери на влияние. Новият Закон за народната просвета от 1991 г. започва реформата в образованието, но в никакъв случай не я завършва. Липсва ясна визия както за бъдещите философии и политики за развитието на образованието, така и за моделите на учебните програми и образователните стандарти. Финансирането на системата и действията на правителствата свидетелстват за поетия курс към съкращаване на разходите.

За децата и учениците с увреждания, в това число и тези с увреден слух, са предвидени промени, които максимално да доближат образованието им към образованието в масовите училища. Започват да се лансират и идеи за пълното закриване на училищата за деца с увреждания и прехвърлянето на учениците в масовите училища. Идеи от такъв характер не получават бързо развитие поради бурната политическа обстановка в държавата и нестабилната

икономика. Това предпазва системата от грешки, не че някои от тях не са допуснати и впоследствие, но от друга страна я обрича на застой. Идеите за закриване на училищата за деца с увреден слух и увреждания като цяло се отразяват и на качеството на образователния процес, и на подобренията от материално-техническо естество. Иновации и нововъведения за тези деца и ученици на практика няма. Изградената до този момент иновативна образователна среда, подкрепена със съответната апаратура и техника, се амортизира и постепенно излиза от употреба. Поддръжката ѝ е оставена единствено в ръцете на педагозите, които работят с нея.

Цялостната политика на първите демократично избрани български правителства има като основни приоритети: демократизация на държавните институции и формиране на обществени механизми, характерни за гражданското общество. От тази гледна точка се преориентира и образователната политика като важна и неделима част от публичните политики, провеждани от управляващите. Тя трябва да отговаря на новите обществени потребности, а това изисква цялостна реформа на образователната система, както и промяна на връзките между училищното образование и заобикалящата среда. Основната цел на политиката, насочена към реформа, е изграждането на нова, модерна и динамично развиваща се образователна система, която да се превърне в основен фактор за икономически растеж на страната.

Периодът 1989 – 2007 г. се оказва критичен за образователната система. Допуснати са много грешки, които пряко рефлектират върху конкурентноспособността и качеството на образованието. За повече от десет години не са изработени необходимите държавни образователни стандарти и училищни учебни планове. За дълго време няма единомислие по въпросите с учебниците и учебните помагала, по които трябва да се обучават учениците. Появяват се поредица от учебници, записки, свитъци и други подобни, които нямат единна позиция относно предлаганото учебно съдържание. Преподавателите са поставени в ситуация, в която всеки сам трябва да гради своята учебна програма и да избира и редактира съдържанието на предлагания учебен материал. Добрите педагогически практики са бързо забравени в повечето училища, а някои от тях и обявени за остарели и тоталитарни. Авторитетът на педагозите и образованието като цяло се срива с бързи темпове, което довежда както до отлив от професията, така и до отпадане на ученици от училище – тенденция, която и към днешна дата не може да бъде овладяна.

При учениците с увреден слух и СОП пораженията в началото на прехода не са значими поради спецификата на самите деца и нуждите, които те имат. Учебниците, учебните програми и планове остават същите, но специалните училища остават извън ползването на управляващите. Правителствата обмислят варианти за закриването им, но нямат нужната воля да го направят, защото подобна стъпка не е подходяща за политическия им

имидж. Иновациите, иновативната образователна среда и добри практики продължават да се използват по време на учебния процес, но някои от дейностите са премахнати и постепенно загубени като приучаването към поддръжка и почистване на спалните помещения и игротеките, периодичното почистване на дворното пространство и класните стаи. Това дава своето отражение, защото се наблюдава бърза амортизация на базата, а сред учениците все по-често се оформят групи от ученици на различен принцип. Все по-често се наблюдават и разлики в социално-икономическия статус на учениците, което още повече разсоява иначе консолидираната общност на децата с увреждания. Качеството на преподаване в началото на прехода запазва добри нива, но впоследствие рязко спада. Обучението и образованието на глухите деца се нуждае спешно от нови иновации и от обновяване на иновативната образователна среда, за да се отговори на бързопроменящите се икономически и образователни реалности. Този процес не само се забавя, но и спира напълно, като тази категория ученици не получават никаква подкрепа от страна на администрацията и държавата. Целият товар по образованието и възпитанието на глухите деца е оставен на добрата воля на специалните педагози и малцина благодетели. Постепенно нещата се влошават с поетапното пенсиониране на основната част от специалните педагози и липсата на техни заместници.

При започването на преговорите за присъединяване на България към Европейското

семејство управляващите вземат решение в духа на европејското законодавство да предоставят равен шанс и възможности за образование на децата с увреждания. Логично е първите стъпки да бъдат в посока към уеднаквяване на статута на училищата, а оттам и учебните планове, учебниците, образователните програми и държавните образователни стандарти. Специализираните учебници за глухи деца са изведени от употреба и са въведени учебниците от масовите училища. Това изправя преподавателите пред редица затруднения и проблеми като:

1. Полагане на усилия за адаптиране на учебното съдържание към специфичните възможности на всяко дете поотделно.
2. Агитиране на родителите да закупуват учебници и учебни помагала. Това не се увенчава с успех, защото повечето родители са финансово затруднени, а голяма част от тях са привикнали държавата да осигурява всичко за децата им – от химикалте, моливите и тоалетния сапун до учебниците и тетрадките.
3. Полагане на допълнителни усилия в педагогическата работа, за да могат учениците да покрият държавните образователни стандарти.
4. Липсата на разработени подходящи методики заработа с ученици с увреден

слух и СОП допълнително затрудняват работата на педагозите.

5. Въвеждането на допълнителната документация, която се налага да обработват класните ръководители, натоварва и без това трудния учебен процес. За всяко дете се изработва индивидуална образователна програма, която се съгласува с екип от педагози и одобрява от родителите за последващо изпълнение.
6. Предоставеното право на родителите да избират учебно заведение, в което да се обучава дето им и това да не подлежи на коментар, довежда до прекалена еманципация на част от родителите, които решават да интегрират децата си в масовите училища, което поражда след себе си редица от проблеми и конфликтни ситуации както за децата, така и за педагозите.
7. Ограничаването на възможностите за санкции отстрана на социалните служби спрямо децата с ТЕЛК утвърждава практиката сред ромското население на непосещаване на училището. Последващото въвеждане на делигираните бюджети от 2008 г. още повече спомага за утвърждаването на тази практика.

Едно от малкото добри неща, които се запазват, е професионалното обучение и усвояването на професия, което е съпътствано с получаването на свидетелство за професионална квалификация. Учениците придобиват Втора професионална степен на квалификация и получават средно образование. Това създава по-добри възможности за бъдеща реализация както на трудовия пазар, така и в обществото.

Друга надежда за образованието на децата с увреден слух е задължителното покриване на европейските изисквания и стандарти за образование, което би следвало да отвори вратите на европейските достижения в иновациите и иновативната образователна среда за работа със слуховоувредени деца. Дългоочакваното осъвременяване на методи, техники, подходи, модели и иновативни практики започва да придобива все по-реални измерения.

1.6 От 2007 г. до 2015 г.

За българското образование започва труден период на реформи, изпитания и себедоказване, като то пряко се конкурира с европейските образователни системи, особено в областта на висшето образование. Ситуацията е коренно променена поради факта, че структурите на ЕС упражняват непосредствен мониторинг и неотменно и последователно изискват разписаните реформи да бъдат извършени.

През 2010 г. за пореден път Министерството на образованието подготвя промяна в Закона за народната просвета, която отново е свързана с

демократизиране на образователната система, с гарантиране на равния достъп до образование на всички ученици, с повишаването на ефективността при обхвата на децата в системата на образованието чрез увеличаване на задължителната предучилищна подготовката на децата за училище. Съгласно приетите през лятото на 2010 г. поправки, разписани в „Закон за изменения и допълнения на Закона за народната просвета“, подготовката на децата за училище е „задължителна от годината, в която детето навършва 5-годишна възраст”.

Важна последица от промяната е, че чрез изменението на Закона за народната просвета се осъществява и сериозна структурна промяна в образователната система. Това е така, защото се оформя задължителен за всички деца двугодишен подготвителен период преди постъпване в първи клас. По този начин законодателят предоставя възможност подготвителните групи да се ситuirат и в училищата, и в детските градини, като, разбира се, изборът е изцяло от страна на родителя. Тази иновация в закона поставя училищните ръководства пред сериозно предизвикателство, защото те трябва да подготвят училищната организация за разкриването и функционирането на подготвителни групи, съобразно изискванията на закона. В преходните разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Закона за народната просвета е даден срок до началото на учебната 2012 – 2013 г. на общините да създадат необходимите условия за осъществяване на задължителната предучилищна

подготовка в съответствие с разписаните изисквания. Тези законови промени са от важно значение за децата с малцинствен произход, но децата със слухови увреждания отново са забравени. За тях остават само специализираните детски градини, които нямат пряка връзка със специалните училища.

Като цяло идеите за нов закон в образованието и набелязаните мерки дават надежда за повишаване авторитета на образователната система, за подпомагане работата на педагозите и за поемане на курс към трайно и ясно регламентиране на нормативната уредба, учебните планове и съдържание, учебниците и учебните помагала и т.н. Залегналите идеи за иновативно обучение и иновативни училища много напомнят за добрите практики в американското образование, но все още подробности за това как ще се случат нещата липсват.

Обнадеждаваща е и системата за кариерно развитие на педагозите, но сред учителите се промъкват съмнения и коментари, че това отново ще ги принуди да полагат допълнителни усилия, отново да седнат на студентските скамейки при и без това силната им административна и преподавателска натовареност. Актуални са опасенията предвид високата средна възраст на педагозите в България, дали тези усилия ще си заслужават и какъв ще бъде резултатът във финансово изражение. Опасения се промъкват и в начина на подбор на кадрите, които биха заемали длъжностите Главен учител,

Помощник-директор и Директор. Подборът върху основата на Проекта за кариерно развитие отчита единствено придобитите професионални квалификационни степени, но не и административните, организаторски и дори мениджърски възможности на евентуалните кандидати.

Напълно неясен остава въпросът с новите Държавни образователни стандарти, които трябва да заменят ДООИ. Гилдията проявява съмнения относно появата на нещо революционно ново спрямо ДООИ, които са вече отменени. Още по-голяма е неяснотата при децата със слухови увреждания и СОП. Закриването на голяма част от помощните училища е дългогодишна идея, която има за цел да освободи държавата от грижата за тях, като те бъдат прехвърлени към общините и тяхното местно финансиране. Преобразуването им в центрове за личностно развитие автоматично лишава децата в тези центрове от статута им на редовни ученици в образователна институция – училище. По проекта се предвижда да бъдат запазени и преобразувани в специални училища трите училища за глухи деца в София, Пловдив и Търговище и двете за слепи в София и Варна, както и още няколко помощни.

Други опасения, на които не се предоставя отговор, са свързани с финансирането на промените и кратките срокове, в които реформата трябва да се осъществи. Промяната в степените на образование и опцията за придобиване на основно образование в

седми клас буди истинско недоумение сред учителите и резонно поставя въпроса защо се използват модели от началото на XX век.

2. Закон за предучилищното и училищно образование – 2015 г.

След дългогодишни усилия на няколко правителства и три парламента през есента на 2015 г. Народното събрание приема Закона за предучилищното и училищното образование. За никого не е тайна, че полемиката около създаването и приемането на Закона е огромна и той си има както своите поддръжници и последователи, така и своите противници.

В бр. 79 на Държавен вестник от 13 октомври 2015 г. е публикуван текстът на Закона за предучилищното и училищното образование. Съгласно **§ 60** от Преходните и заключителни разпоредби, Законът влиза в сила от **1 август 2016 г.** с изключение на някои точки, които ще влязат в сила поетапно.

Законът за предучилищното и училищното образование въвежда няколко нови принципни положения в образователната система, които ще влязат в сила през следващите няколко години. Някои от тях са:

1. Разрешава се да бъде предоставяна държавна субсидия на частните учебни заведения.

2. Създава се нова държавна институция за контрол на училищата.
3. Извършена е промяна в продължителността на образователните степени, както и получаването на дипломи за завършено основно образование и възможността за завършване на образованието в десети клас с придобиване на професионална квалификация.
4. Възможност за допускане до курс за придобиване на свидетелство за управление на МПС ще бъде възможно след завършен 10-ти клас.

. 3. Държавни образователни стандарти

Държавните образователни стандарти (ДОС) имат за цел да заменят Държавните образователни изисквания (ДОИ) в образователната система, като по този начин се отговори на изискванията за съгласуваност на европейското с българското законодателство в сферата на образованието. Самите стандарти трябва да дефинират показатели и да предоставят възможности за изработването на учебни програми и други административни документи, които да бъдат в основата на качествено и конкурентно образование. За съжаление форсираното приемане на Закона от 2015 г. довежда до значително забавяне в изработването и приемането на различните

стандарти, като до средата на 2017 г. са приети следните почти всички ДОС¹.

В държавните образователни стандарти (ДОС) са включени задължителни изисквания за резултатите, които трябва да бъдат постигнати в системата на предучилищното и училищното образование и условията, както и процесите за тяхното реализиране.

Възможностите на иновациите и съвременната иновативна образователна среда да допринесат за формирането на личности, способни успешно да се вградят и да се развиват в модерното общество, разширява и надгражда функциите им и повишава тяхната значимост в практиката. От друга страна те способстват адекватно да отговорят на съвременните обществени потребности и търсения, особено при децата със увреден слух.

Когато се поставя въпросът за интеграцията и приобщаването на личности с увреждания, респективно на деца със слухозагуба, в общия случай се подразбира образованието и обучението им и по този начин приобщаването им към живота на обществото.

¹По-подробно виж Приложение № 5

4. От интегрирано към приобщаващо образование

В българската наука няма ясно изразени традиции в използването на иновации и иновационна образователна среда при образованието и възпитанието на децата и учениците. Въпреки това иновациите и иновационната образователна среда могат да се открият бързо и лесно, но тяхното използване и прилагане е по-скоро инициатива на отделни педагози, като едва след влизането на България в европейското семейство използването и приложението им става масово. Интересно е да се отбележи, че използването на иновации и иновационна образователна среда при децата с увреден слух е много по-широко застъпено и се използва много по-рано, отколкото при обучението на чуващите ученици.

През тоталитарния период при децата и учениците със слухови увреди резултатите от образованието и приобщаването им към обществото също са много добри както при професионалната им реализация, така и в социален аспект. Основен недостатък на системата от този период е, че хората с увреден слух трябва да положат максимално възможните усилия, за да се впишат и приобщят към общността и да бъдат пълноценни личности. Самото общество по никакъв начин не полага усилия да помогне, да разбере естеството на дефицита и спецификата на живот на слухоувредените и да ги приеме за свои равноправни членове. От тази гледна

точка се наблюдава и известна сегрегация, която е насочена към слабо или никакво общуване на битово ниво. За съжаление в периода след 1990 г. тази сегрегация се засилва и прераства и на социално-икономическо и духовно ниво – никакви контакти с хора с увреждания.

Едва след приемането на България в ЕС в обществото започват да се преодоляват тези негативни настроения. В самата наука промяната към слухоувредените хора започва от средата на 90-те години, като първи в това отношение е проф. Радулов. Българската научна мисъл извършва пренасочване на интересите си и от влиянието и достиженията на съветските и руските си колеги се преориентира към Западните изследователи. Отрицанието на постигнатото до момента и липсата на критичен подход при анализирането на предстоящите реформи довежда до срыв в образователната система. Иновациите и иновационната образователна среда започват масово да се прилагат, но относно приложението им при глухите деца все още опитите са твърде плахи и несигурни. Индивидуалиният подход към децата и учениците с увреден слух като общност, която има своите специфични нужди, е заменен от индивидуалното разглеждане и анализиране на потребностите и нуждите на детето със слухов дефицит. Само по себе си в това няма нищо лошо, но този нов подход се превръща в самоцел и доста често е налаган като по-добър модел за обучение, образование и интеграция на личността. Това в повечето случаи не е правилното решение, но

нуждите на новата политико-икономическа и духовна ориентация и еманципация на обществото го изискват.

Иновациите и иновационната образователна среда имат своето влияние върху образователните политики и учебно-образователните практики. В България по отношение на децата с увреден слух е необходимо те да имат своето специално място в законодателството и нормативните актове. През годините от Освобождението до началото на Демократичния период в България те изиграват своята роля както в обучението, образованието и възпитанието на глухите деца, така и в тяхната социализация, адаптация и интеграция в обществото, макар да са плод по-скоро на инициатива на отделни учени и специалисти, отколкото на държавно виждане като цяло.

5.Европейски проекти и програми и проекти на МОН с европейско финансиране в подкрепа на развитието и конкурентноспособността на българското образование в частност на учениците от СУ за УУС Пловдив

Присъединяването на България към европейското семейство предполага и такова реформиране на българското образование, така че законодателството да достигне и да покрие европейските образователни стандарти. По този начин се предопределя характерът и спецификата на съвременните реформи и насоки за обновяване сферата на образованието. Бързо променящите се

условия на социално-икономическия и информационния живот довеждат до динамичното развитие на постиндустриалното ни общество, което от своя страна визира настоящите цели и задачи, които да определят пътищата и технологиите за адекватното им решаване в глобален и национален аспект.

Реформите в образованието изискват синхронизирането на образователната система с нуждите на съвременното общество и икономиката, като основно се формират личностните атрибути и социализацията на детето, на ученика. В този аспект могат да бъдат изведени и водещите иновационни стратегии на съвременното българско образование:

- ❖ Промяна на образователната парадигма - в центъра на обучението се поставя ученикът с неговите потребности, интереси, психически и личностни особености.
- ❖ Промяна на ролята на учителя и превръщането му в партньор на ученика, насочващ, подпомагащ и контролиращ процеса на овладяване на знания и умения.
- ❖ Промяна на концепциите за подбор и структуриране на образователното съдържание, поставяне акцента върху ключови понятия, идеи, теории и върху интегративните връзки между тях.
- ❖ Използване на интерактивни методи на преподаване и учене.
- ❖ Изграждане на системи за наблюдение и контрол върху качеството
- ❖ на образованието чрез въвеждане на система

- от стандарти за учебното съдържание.
- ❖ Овластяване на всички участници в процеса на обучение с цел формиране на активни, творчески, отговорни за своите действия личности чрез децентрализация на управлението. Даване на повече свобода, но и изискване на повече отговорност от страна на участниците в образователния процес чрез контролиране на неговото качество.

При извършването на реформите и въвеждането на иновациите и интерактивните методи в работата на образователните институции се залагат големи очаквания за тяхната ефективност и положителни резултати. Това в значителна степен ще улесни и ще повиши ефективността на работата и качеството на образованието при децата с увреден слух, а също така и при децата със СОП. Това от своя страна налага конструирането на нов образователен модел, което предполага реформа в съдържателната и процесуалната страна на обучението. Тази особеност предопределя характера на промените по отношение на теоретичните модели за овладяване на знанията и уменията в процесите на преподаване и учене.

СУ за УУС гр. Пловдив оценява като едни от най-успешно проведените си проекти с най-висока успеваемост тези по програмите „Еразъм” и „Еразъм+”. С помощта на партньорски НПО училището реализира обмен на опит с партньорски училища, в които се обучават глухи деца и

придобиват професията „Готвач – кулинар” в страни от ЕС като Италия, Чехия на три пъти и Белгия. Петте реализирани проекта отчитат редица положителни резултати не само в придобиването и усвояването на нови знания и умения, а и в процесите на интеграция, социализация и приобщаване на учениците не само към средата на чуващите, но и към обществото на себеподобните в тези три държави. Широките възможности за комуникация през социалните мрежи, интернет и мобилните приложения създават възможност за формиране на устойчиви контакти и връзки с ученици от партньорските училища. Видимо се повишават знанията и уменията на учениците при практикуването на професията. Усвоени са нови техники и методи на работа, които са специфични за съответния регион, като специфични особености при приготвянето на паста и пица (за Италия), приготвяне на чешките традиционни ястия от картофи и тесто – кнедли, традиционните чешки яхнии, сладкиши и бисквити, традиционното за Белгия брюкселско зеле и бухти с ябълки.

Съвместната работа на глухите ученици по проектите „Еразъм” и „Еразъм+” повиши качеството на образование в училището и провокира допълнителен интерес към професията „Готвач-кулинар”. Самите ученици започнаха да разчупват вижданията си за храната и да се впускат все по-често да експериментират и да търсят нови рецепти, които да изпробват. Освен всичко друго създадената иновативна среда чрез тези проекти стимулира въображението на децата и им помага да

компенсира проблема с абстрактното мислене.

Като друга страна на иновациите и иновационната образователна среда в кулинарното обучение е партньорската работа с РЕМ – Пловдив. Служители на Етнографския музей извършват практически тематични обучения, свързани с традиционната българска обредна кухня. Целта на съвместната работа е учениците да овладеят традиционни български рецепти и техники на приготвяне на ястия и хляб от българската традиционна кухня. Не без значение е разширяването на познанията за българския обреден и празничен календар и свързаните с него обичаи и традиции, които са в основата на националната ни идентичност. Накрая, но не на последно място, е придобиване на знания и умения за екипна работа.

През последните седем-осем години СУ за УУС гр.Пловдив натрупа опит от участието си в различни международни и национални проекти.Училището се превърна в желан партньор за работа, който има административен, материален и интелектуален потенциал за работа и дейности от всякакъв характер.Положителното от всичко това е активното участие на учениците в тези проекти и резултатите, които те постигат.Натрупването на нови знания и умения, откриването и реализирането на нови възможности, както и интерактивното обучение и иновационната образователна среда са от особено значение за социализацията, интеграцията и включването на глухите ученици в средата на чуващите.Работата по проекти допълнително повишава възможностите и

конкурентноспособността на учениците с увреден слух, като им предоставя по-добри шансове и перспективи за професионална реализация и кариерно израстване. Факт е, че през последните няколко години се наблюдава подобрена устойчивост при намирането на работа и оставането на работното място на постоянен договор на все по-голям брой от завършилите ученици на СУ за УУС гр.Пловдив.

III. Дизайн на изследването

1. Обект

Обектът на настоящото изследване е иновативната образователна среда, иновациите и интерактивните технологии и техните възможности и добри практики, формирани на национално (макро) ниво по отношение на развитието на училищното образование на децата с увреден слух.

2. Предмет

Предметът на настоящата дисертационна работа са възможностите за обучение и образование предоставени посредством иновациите, иновативната образователна среда и интерактивните технологии, както и възможностите за социализация и приобщаване на тези деца в обществото на чуващите.

3. Цел.

Изследването си поставя за цел да се изследва и разкрие отношението, информираността и готовността на българските педагози и бъдещи педагози към иновациите, иновативната образователна среда и интерактивните технологии в българската образователна система и законовите

възможности и промени по отношение на децата с увреден слух и учениците като цяло в България.

Ще бъде обърнато внимание на практическото обучение, различните видове технологии и работата на учениците с тях, употребата им в контекста на изграждането и структурирането на иновативната образователна среда. Интересно е да се проследи използването на иновативните практики и влияния в българската образователна система и резултатите, които могат да бъдат наблюдавани в процеса на обучение и възпитание при децата със слухови увреждания. От значение за науката ще бъде възможността да бъде разгледана еволюцията на иновативните практики при обучението на слухоувредените и мястото им в образованието.

4. Задачи

- А.** Да се интерпретира използването на изследователските подходи към иновацията, иновативната образователна среда, интерактивните технологии, обучението и възпитанието, както и да се разкрие същността и особеностите им и педагогическите аспекти при образованието на деца със слухови увреждания.
- В.** Да се направи анализ на нормативните документи и възможностите за въвеждането на иновациите, както и да се анализират ДОС и да се определи пригодността им за обучението и образованието на глухите деца

- С.** Да се анализират отношението на педагогическите специалисти към въвеждането и употребата на иновационно обучение, интерактивни технологии и иновационна образователна среда при обучението на глухите деца.
- Д.** Да се направи анализ на иновационната образователна среда на ученици с увреден слух.

5. Хипотези на изследването.

Хипотеза 1: Предполага се, че иновациите и свързаните с тях интерактивни технологии, свързани с ДУС и децата със СОП могат да се разработват и прилагат приоритетно от специалните педагози с помоща и подкрепата от страна на държавата.

Хипотеза 2: Предполага се, че педагогическите специалисти, работещи само с ДУС апликират иновационни и интерактивни методи в обучението, докато педагогическите специалисти, работещи с деца с ДУС в приобщаваща класна стая не са готови и не прилагат иновационни и интерактивни технологии. За някои от тях традиционното образование е все още приоритет.

Хипотеза 3: Предполага се, че за ДУС иновационната образователна среда се създава и прилага предимно от специалните педагози, работещи с ДУС и СОП, а относно използването на специални планове и програми при обучението на глухи деца и тяхното разработване то е приоритет почти единствено на специалните педагози, работещи с тези деца.

6. Методи на изследването

Методите, които са използвани в дисертационния труд, условно могат да бъдат разделени на три: теоретически, емпирически и статистически.

Към теоретическите методи могат да бъдат маркирани: теоретико-методологичния анализ на психологическа, методична и педагогическа литература, нормативна и програмно-методическа документация по проблемите на изследването; изследване на държавното законодателство и държавните образователни стандарти; системен анализ; абстракция; генерализация; проектиране и моделиране. Други метод, използван в изследването, е рефлексният, както и конкретно историческият и системно-структурният подход на изследване.

Относно емпирическите методи в изследването са използвани: психолого-педагогическа диагностика, анкети, консултации с преподаватели, психолози и директори, обучителни дейности, анализ на учебните дейности, анализ на работата и резултатите по европейски проекти и програми.

Статистическите методи за статистическия анализ на резултатите от проведените изследвания ще се използват чрез електронната таблица MSExcel 2016 и статистическият софтуер SPSS 2019. Ще бъде направен анализ на психометричните характеристики на отделните методики, както и ще бъде направена проверка и на хипотезата за нормалност на разпределението на суровия бал (резултатите от

изследването). Ще бъде използван и Клъстарен анализ.

Емпирическата част от изследването се базира на четири анкети с различен брой айтеми. Относно отговорите в трите от анкетите те са с „ДА” и „НЕ”, като само в четвъртата анкета отговорите са по Ликеровата скала.

Първата анкета включва скала с тринайсет айтема, които имат за задача да предоставят информация за пола, възрастта, придобитото образование, интензивността при работа и използване на компютърни и мобилни технологии и устройства и кои от анкетираните работят с деца с увреден слух и СОП.

За целта на изследването е необходимо да се изясни каква е възрастта на работещите педагози в изследваните образователни организации, колко от тях са жени и колко мъже и какъв е интензитетът при използването на компютърни и мобилни устройства, приложения и технологии.

Втората анкета е свързана с иновациите и държавните политики, разписани и прилагани в образователната система. Тук скалата е от петнайсет айтема, а отговорите са с „ДА” и „НЕ”. Целта на тази анкета е да установи до каква степен са въведени иновациите и каква нормативната база в образователната система по тези въпроси. Третира се свободата и готовността за използването на иновации, както и отношението на педагозите към иновативното и традиционното обучение и образование.

При третата анкета вниманието се насочва към иновациите, иновационното обучение и интерактивните технологии, както и тяхната употреба, разбирането за тях, приемането им от педагози и ученици и т.н. При тази анкета скалата с айтемите са деветнайсет, а отговорите са с „ДА” и „НЕ”.

Последната анкета е със скала от четиринайсет айтема, като само първият айтем е с отворен отговор, който установява областта на преподавателската дейност на анкетираните. Останалите тринайсет айтема се измерват по Ликеровата скала. Анкетата има за цел да изясни използването и употребата на иновации и иновационна образователна среда в пряката работа на педагозите.

7. Участници в изследването.

Емпирическата основа на изследването е проведена в големи и малки населени места на България.

Таргет групата включва специални педагози от:

- 1) СУ за УУС „Проф. д-р Стоян Белинов” гр. Пловдив.
- 2) РЦПППО гр. Пловдив.
- 3) РЦПППО гр. Пазарджик.

Втората основна част на таргет групата са педагози от различни масови училища, детски градини и частни занимални като:

- 1) ОУ „Петко Славейков”, гр. Пловдив.
- 2) ОУ „Васил Априлов” гр. Варна.

- 3) ЦДГ с. Козарско, обл. Пазарджик.
- 4) Частна занималня „Занималнята на Маги” гр. Пловдив.
- 5) Образователен център „Англия скул” гр. Пловдив.

Третата част от таргет групата са студенти първи и втори курс „Специална педагогика” при ПУ „Паисий Хилендарски” гр.Пловдив. Общо анкетираните участници са 170.

Изследването се извърши в периода 2017-2020 г. По време на първия етап бе извършен анализ на изследванията и научната литература по проблема и бе събрана основната библиография от български и чуждестранни източници; извършен бе анализ на научните проблеми на държавните образователни стандарти, държавното законодателство и съществуващите образователни практики в областта на иновативната образователна среда; определени бяха целите, задачите и бяха формулирани хипотезите на дисертационния труд; определени бяха методите на изследването.

Вторият етап беше насочен към структуриране, оформяне и написване на основните части от дисертационния труд. Бяха реализирани участия на научно-практически форуми и конференции, където бяха представени публикации, свързани с проблематиката на изследването. В този ред на мисли необходимостта определя извършването на преглед на иновативните практики и интерактивните технологии като част от образователната система на България и мястото на иновативната образователна среда и интерактивните

технологии, техните възможности и достижения в обучението и образованието при децата със слухови увреждания. Изследването бе насочено към разглеждане на мястото и ролята на иновацията, иновативната образователна среда и интерактивните технологии в обучението и образованието на тези деца като част от образователния процес, реализирани на национално ниво. В емпиричната част бяха обобщени мненията и заключенията на колектив от сурдопедагози, възпитатели и рехабилитатори по отношение на новоприетия Закон за предучилищното и училищното образование и възможностите, които предлага за образование на ученици със слухови увреждания. Допълнително бяха обобщени мнения и оценки за възможностите и мястото на иновативната образователна среда и интерактивните технологии, като част от процесите на обучение, социализация и интеракция на учениците от тази група. Като метод на изследването е предпочетена анкетата с фиксирани и отворени отговори. В този смисъл бяха резюмирани и анализирани положителните и отрицателните страни на Закона, според мненията на педагозите, и бяха систематизирани вижданията и препоръките за промени, след като той вече е в действие. Бяха обобщени отговорите относно мястото и ролята на иновативната образователна среда и интерактивните технологии при глобалното изграждане на личността на ученика със слухови увреждания, неговата социализация и интеркултурна интеграция.

Третият етап бе насочен към анализирането и обобщаването на резултатите от интервютата,

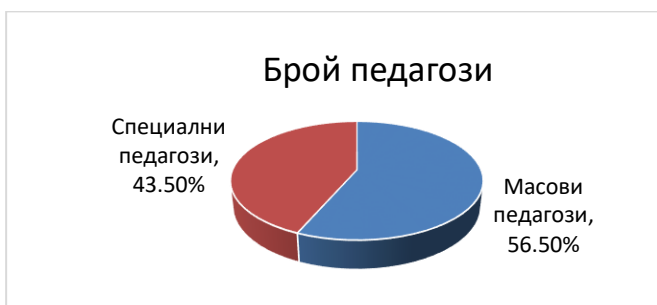
анкетите и въпросниците. Бяха изведени изводи и заключения и бе пристъпено към оформянето на окончателния вариант на дисертационната работа.

IV. Анализ на резултатите

Описание на резултатите

Скалата включва 13 айтема.

	Брой	Процент
Масови учители	96	56,5%
Специални педагози	74	43,5%
общо	170	100%

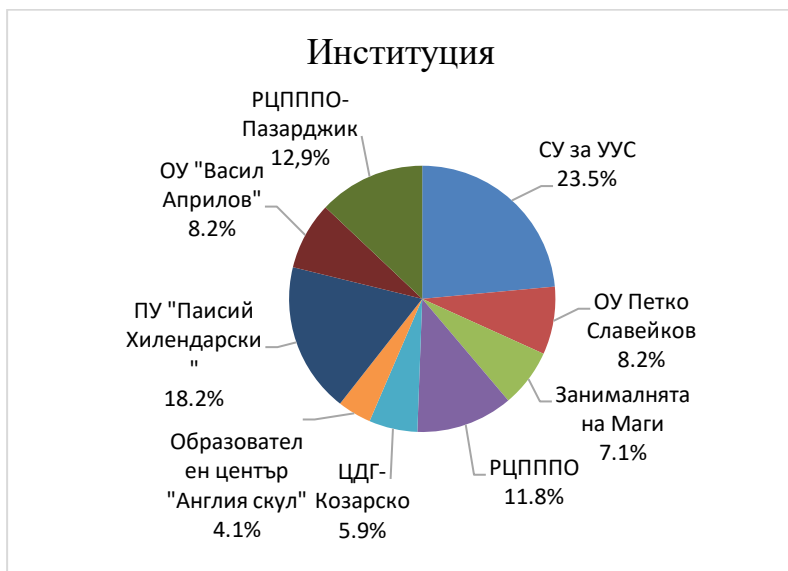
За статистическия анализ на резултатите от проведените изследвания използвахме електронната таблица MS Excel 2016 и статистическият софтуер

SPSS 2019. Направен е анализ на психометричните характеристики на отделните методики, като е направена проверка и на хипотезата за нормалност на разпределението на суровия бал (резултатите от изследването).

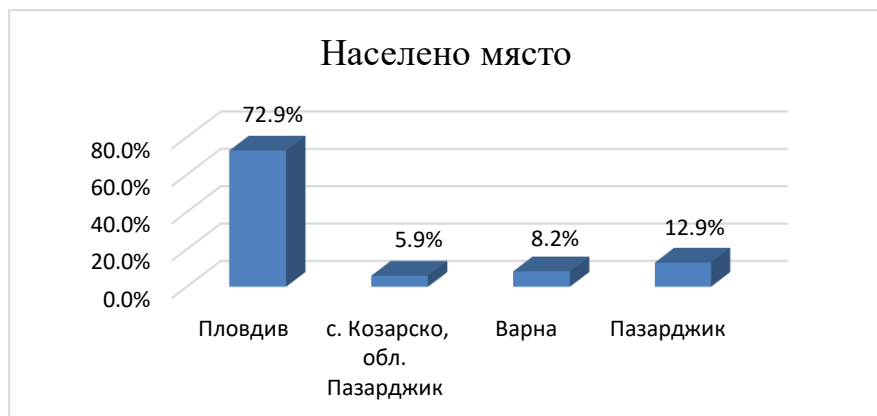
Анализ на въпросник: Таргет група

На фигури 1 и 2 е визуализирано разпределението на анкетираните лица по тяхната месторабота и град, в който упражняват професията си. 72,9% от участниците са от Пловдив, а останалите 26,1% се разпределят между Пазарджик, Варна и с. Козарско, община Брацигово, обл. Пазарджик. От тях 18,2% са студенти от ПУ „Паисий Хилендарски” гр. Пловдив, 16,2% се падат на педагози в основни училища, 11,2% са за частни детски занимални, 5,9% за ЦДГ, 24,7% за Центрове за подкрепа процеса на приобщаващото образование и 23,5% за педагози от специално училище. От фигурите става ясно, че мястото на специалните педагози в извадката е 48,2% срещу 33,6% за педагозите от масовите общински и частни образователни организации.

Фигура 1.

Фигура 2.

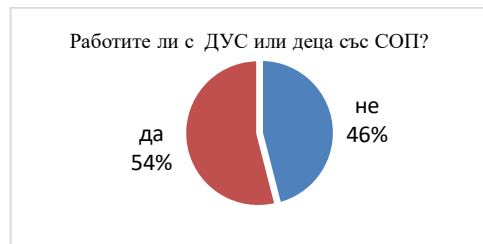
На фигура 3 процентно са представени работещите в образователната система – 81,2% и учащите студенти 18,8%

Фигура 3.

От фигура 4 може да се определи колко от педагозите работят с деца с увреден слух и СОП и колко работят само с деца в норма. От графиката е видно, че при анкетирането съществува приблизителен паритет – 54% работят с деца с увреждания срещу 48% за учениците в норма.

Фигура 4.

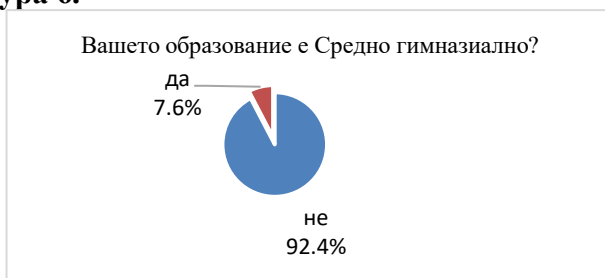
Фигура 5 предоставя информация за педагози, които са родители на деца с увреден слух или СОП. 3% от анкетираните преподаватели са и родители на деца с увреждания.

Фигура 5.

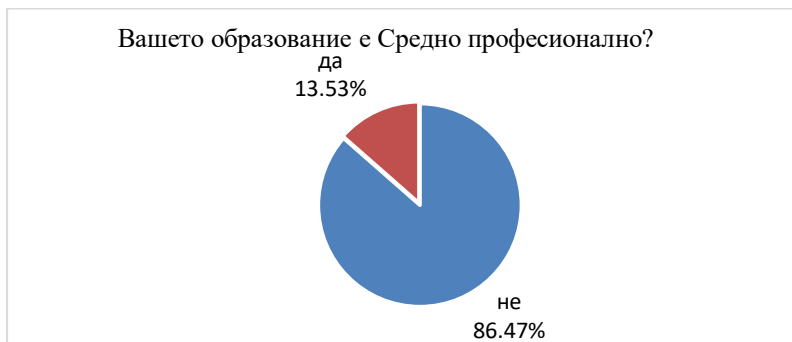

Фигури 6, 7 и 8 предоставят информация за образованието на анкетираните участници. 21,13% притежават Средно гимназиално или Средно професионално образование като в това число освен анкетираните студенти има и % от участниците, които работят в образователна организация. Притежаващите Висше или по-високо образование са 80,59% от общия брой участници.

Фигура 6.

Фигура 7.

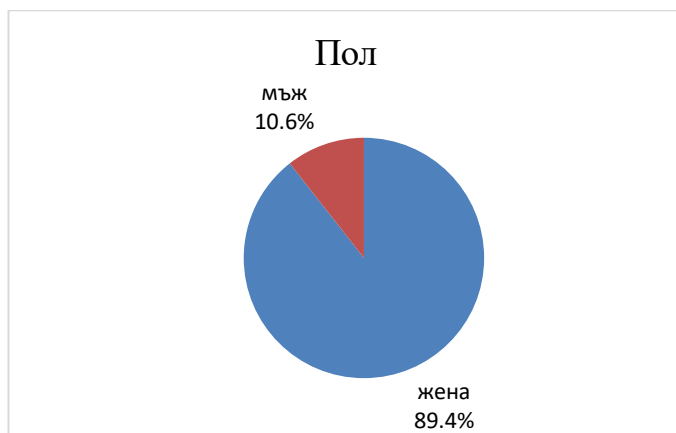
Фигура 8.

Фигура 9 изяснява пола на участниците. Тук превесът на жените, които работят в образователната система или се обучават за бъдещи педагози е

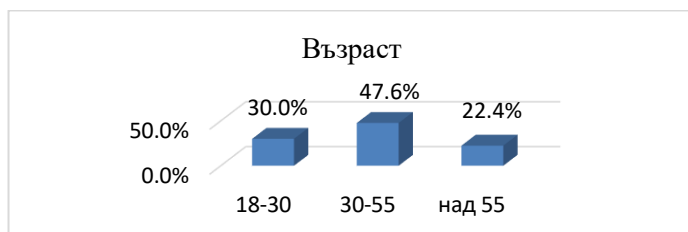
категорично в тяхна полза – 89,4% срещу 10,6% за мъжете.

Фигура 9.

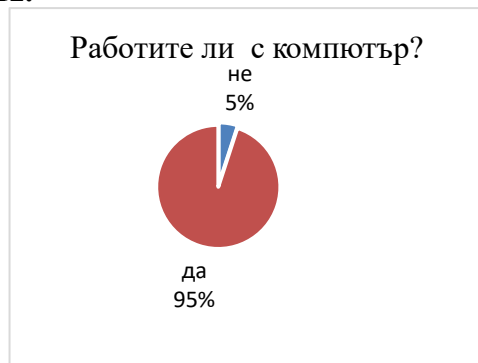
На фигура 10 е представена възрастовата палитра на участниците в изследването. Най-висок процент, 47,6 е за групата на възраст между 30 и 55 години. Групата на младите е в диапазона 18-30 години и е 30% от всички участвали. Доените сред педагозите, над 55 години, са представени с 22,4%

Фигура 10.

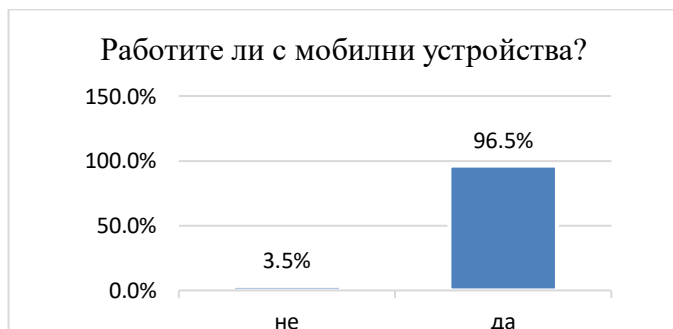

Фигури 12, 13, 14 и 15 изясняват до колко анкетираните участници използват компютърните, мобилните и иинформационните приложения и технологии в ежедневието и работата си в училище. 95% използват компютър, 96,5 използват мобилни устройства. 90% се доверяват на мобилните приложения и ги използват в работата си, а 76% използват информационните технологии.

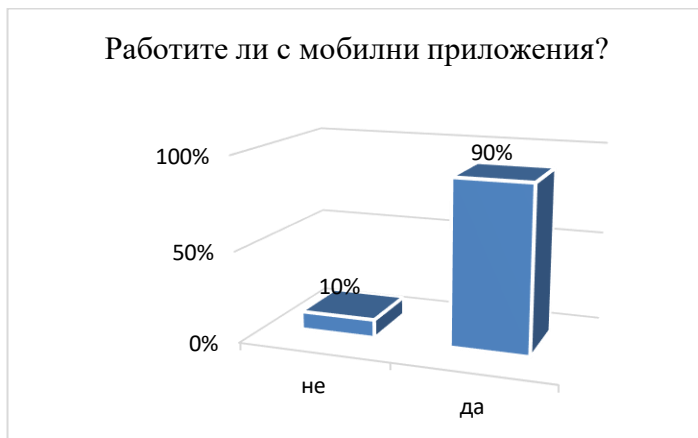
Фигура 12.

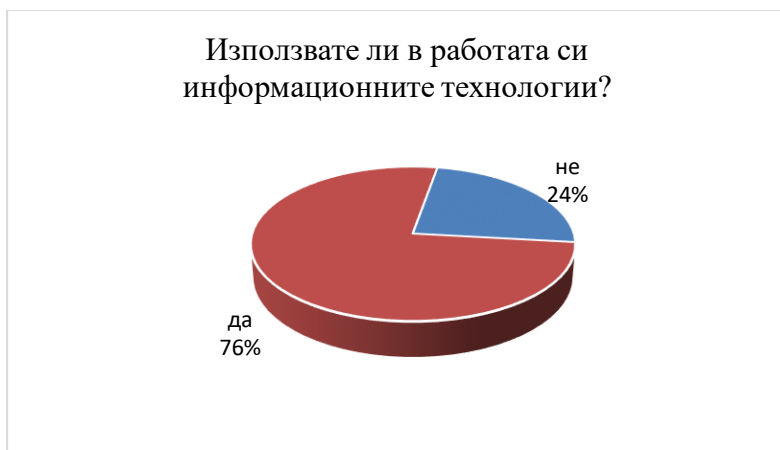
Фигура 13.

Фигура 14.

Фигура 15.

На фигура 16 може да се проследи доколко информационните и компютърни технологии са навлезли и са станали част от живота и ежедневието ни. На графиката 71% заявяват, че информационните и компютърни технологии не са повече от 50% от живота и ежедневието им. Тези, които споделят, че ИКТ присъстват повече от 50% в живота и ежедневието им са 29%.

Фигура 16.

Анализ на въпросник: Иновации и държавна политика.

Вторият въпросник от анкетата е насочен към държавната политика и отношението на държавната администрация към въвеждането на иновациите в българската образователна система. Членството на България в ЕС задължава синхронизирането на

законовата ни база с тази на европейските държави-членки и иновациите и иновационното образование е част от това задължение.

На фигура 1 е представено мнението на българските педагози относно законовите възможности за прилагането и използването на иновации в образователната система. Едва една трета от тях определят тези възможности като достатъчни.

Фигура 1.

Резултатите на фигура 2 са почти същите, като при фигура 1. 31,4% от анкетираните са на мнение, че образователните организации получават достатъчно свобода за прилагане на иновации в обучението и образованието.

Фигура 2.

Фигура 3 преповтаря резултатите от предните две фигури, като отново 31,4% са на мнение, че училищата получават достатъчно свобода при прилагането на иновативни планове и програми в обучението.

Фигура 3.

При фигура 4 процентът на тези, които смятат, че получават достатъчно свобода да прилагат иновации в пряката си преподавателска работа леко нараства и достига ниво от 45,5%.

Фигура 4.

Фигури от 1 до 4 рисуват картината на усещането у педагозите за свободата и възможностите за прилагане на иновации, иновационни планове и програми, както и за прилагането на иновациите в пряката преподавателска работа. Резултатите са почти еднакви, от което може да се обобщи, че около две трети от участвалите в анкетата педагози не се чувстват напълно свободни да работят и да прилагат иновации и иновационни планове и програми в обучението и образованието, въпреки че в законодателството е разписана такава възможност.

Фигури 5, 6, и 7 придават яснота около мнението на участниците в анкетата относно ролята на държавата за въвеждането и използването на иновациите в системата на образованието.

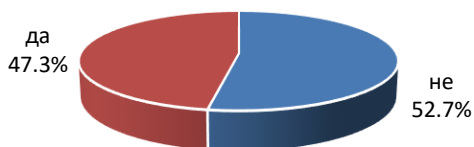
Отговорите оформят мнението, че иновациите са по-скоро плод на директна държавна инициатива (фигура 5), която е недостатъчно добре планирана и обмислена (фигура 7). Становището за инициативността по въвеждането и по прилагането на иновациите по инициатива на отделни педагози и колективи се разпределя почти на две (фигура 6). Изглежда, че въпреки мнението на 87,4% от анкетираните, че иновациите се налагат по вертикалата, все пак 47,3% са на мнение, че съществуват педагози и педагогически колективи, които притежават инициативност и сами разработват и въвеждат иновации в практиката си.

Фигура5.

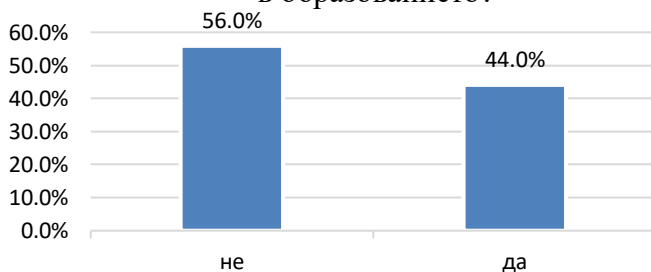
Фигура 6.

Въвеждането на иновациите в българската образователна система се извършва предимно хоризонтално, по инициатива на отделни преподаватели и педагогически колективи?

Фигура 7.

Иновациите са плод на добре обмислена и законово регламентирана държавна политика в образованието?

Убеждението за водещата роля на държавата при въвеждането и прилагането на иновациите се

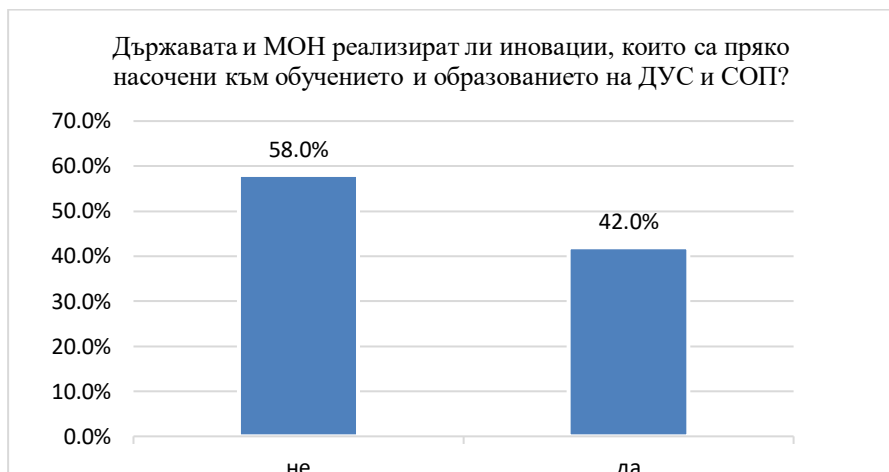
затвърждава и от резултатите от фигура 8, като мнението на 84,4% е, че иновациите в образователната система са в основата на по-голямата част от реализираните проекти с европейско финансиране, които са предимно с държавно участие.

Фигура 8.

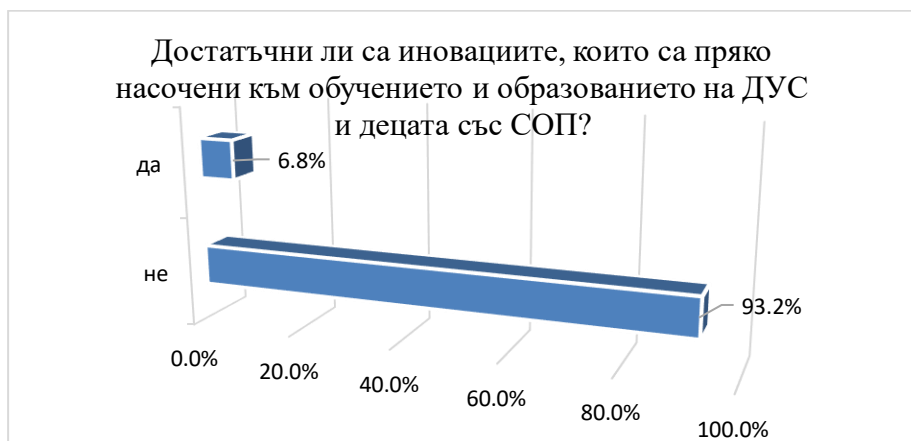

Фигури от 9 до 12 включително отразяват мнението на анкетираните педагози свързано с ангажираността на държавата към децата и учениците с увреден слух и СОП. От графиките е видно, че болшинството от участниците (над 90%) са на позицията, че иновациите, иновационните планове и програми и прилагането им в обучението на тези категории деца са от значение за тяхното образование.

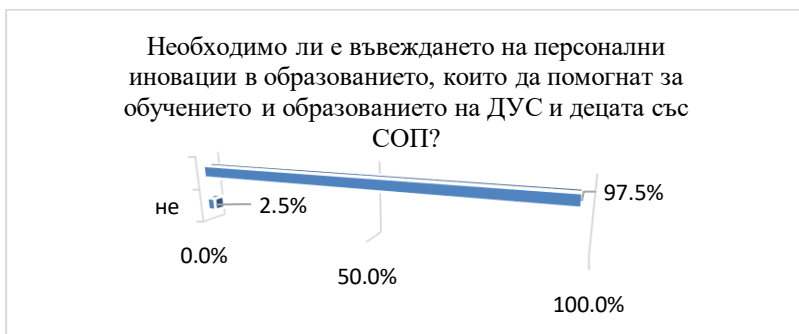
Фигура9.

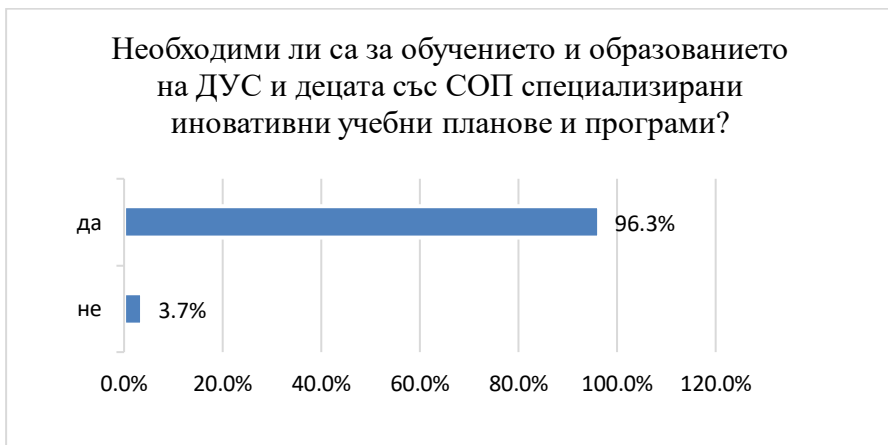
Фигура10.

Фигура 11.

Фигура 12.

При фигура 13 58,4% от участниците в изследването са на мнение, че съвременната употреба на иновации води началото си от недалечното минало, като „добре забравените” работещи добри практики към днешна дата получават нов живот, чрез

подходяща визия и пиар. Имайки в предвид високата средна възраст на преподавателите в образователната система получените стойности не са изненада.

Фигура 13.

Последните две фигури във въпросника отчитат мнение в полза на това, че българската образователна система е все още твърде консетвативна, затворена и трудно променяща се за новото и прогресивното. Иновациите и съпътстващите ги интерактивни методи и технологии са по-скоро привнесен опит от наште евро-атлантически партньори, отколкото наши, оригинални виждания и решения. 67,9% са на твърдото мнение, че образователната ни система не е сред отворените за иновациите, а 81,1% смятат, че тя е консервативна, но все пак допуска използването на

определен кръг от иновациите и достиженията на световната педагогика.

Фигура14.

Фигура 15.

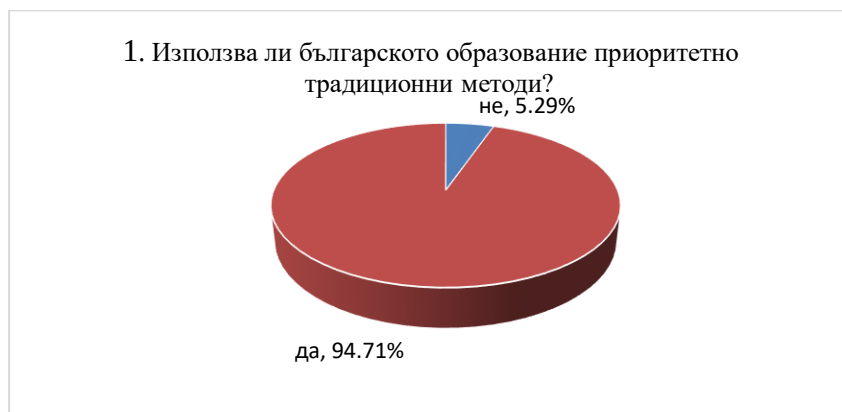

Анализ на въпросник: Иновации, иновационно обучение, интерактивни технологии

Третият въпросник третира проблемите около иновациите, иновационното обучение и интерактивните технологии, както и отношението на педагозите към тях и употребата им в образователната система.

На фигури 1 и две са резултатите, които отговарят на въпроса за използваните методи на преподаване от учителите, а от тук и каква е българската образователна система – консервативна или иновативна. Въпреки малката разлика при отговорите на двата въпроса се налага мнението за консервативност на българското образование.

Фигура16.

Фигура17.

Фигури 3 и 4 определят иновациите в образованието като недостатъчни, но със сигурно бъдеще. 92,9 % от анкетираните са на мнение, че бъдещето на иновациите в системата ни е гарантирано.

Фигура18.

Фигура19.

92,35 % от участниците в изследването заявяват, че учениците харесват иновациите (фигура 6) и съвсем логично е, че 87,06 % са на мнение, че използването на иновации в обучителния процес повишава качеството на образованието (фигура 5). Ето защо и отговорите от фигура 7 категорично определят, че иновациите улесняват учебния процес, а от тук и преподавателската работа.

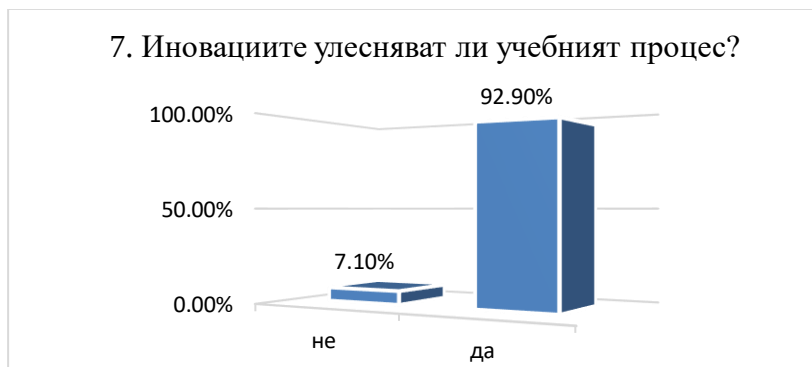
Фигура20.

Фигура 6.

Фигура 7.

Осми и девети въпрос имат за задача да установят как се ориентират участниците в терминологията. От фигура 8 се установява, че 86,31 % определят интерактивните технологии като иновации. При девети въпрос (фигура 9) 79,36 %

споделят мнението, че иновациите могат да съществуват и ги има и без да бъдат част от тях интерактивните технологии.

Фигура21.

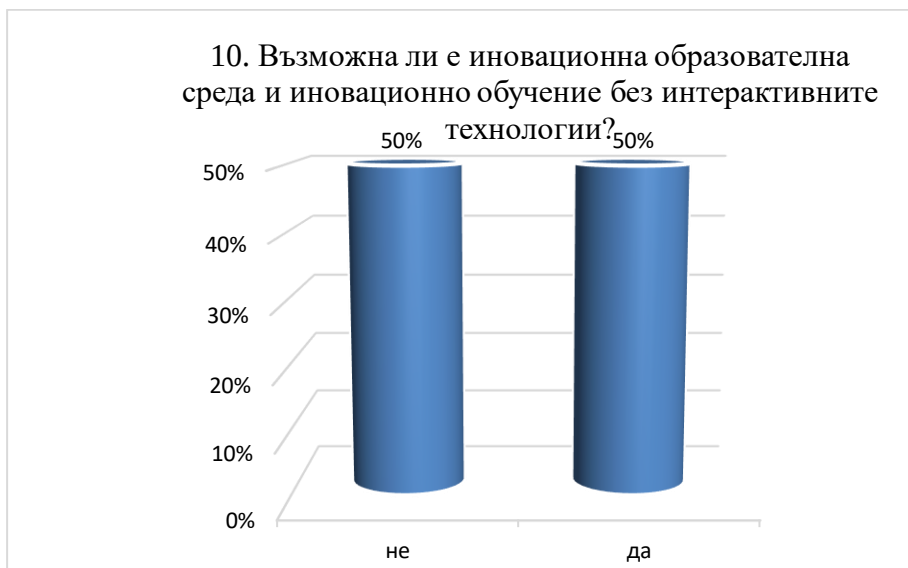

Фигура22.

При десети въпрос се наблюдава паритет относно мнението дали е възможно съществуването на иновационна среда и обучение без интерактивните технологии. Видно е, че анкетираните се затрудняват да определят параметрите на иновационното обучение и иновационната среда. Предпоставка за това е бурното навлизане на интерактивните технологии в живота на хората.

Фигура 23.

Въпроси единадесет, дванадесет и тринадесет оформят картината на желанието и готовността на педагозите да се доверят изцяло и да заменят традиционното образование с иновационно. Малко парадоксално е, че 90,53 % от участниците одобряват

използването на интерактивните технологии в училище (фигура 11), но това по никакъв начин не променя несъгласието относно пълната замяна на традиционното образование с иновационно. 78,7 % не одобряват такава замяна (фигура 12). При фигура 13 неодобрението от изцяло изградено образование на основата на интерактивните технологии и интернет е още по-голямо – 85,03 % са против.

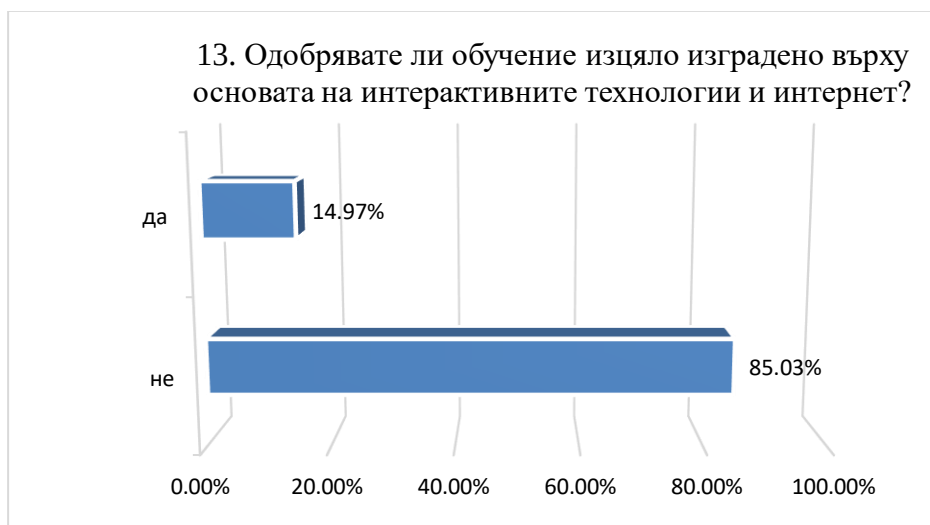
Фигура 11.

Фигура12.

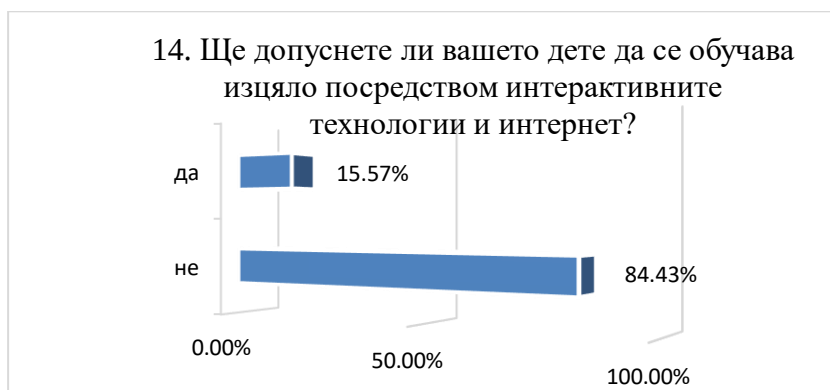

Фигура 13.

В подкрепа на горните три отговора са и отговорите на въпрос четиринадесет. 84,43 % са против децата им изцяло да бъдат обучавани посредством интернет и интерактивните технологии (фигура 14).

Фигура 14.

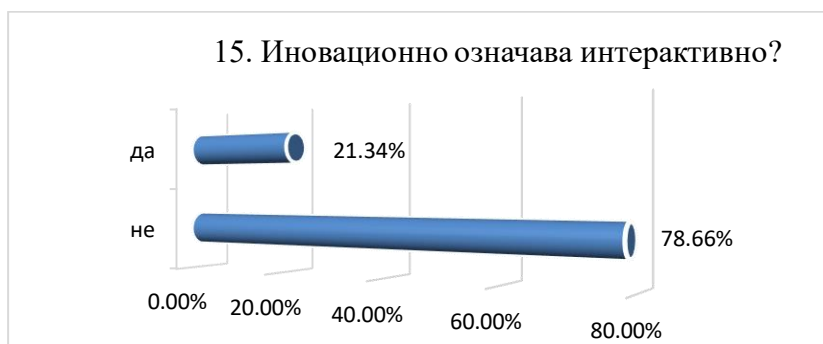

Фигури 15 и 16 илюстрират отговорите на въпроси, които имат за цел да установят какво е разбирането за иновационно и интерактивно. Резултатите могат да предоставят информация относно ориентацията и информираността на анкетираните. 21,34 % смятат, че иновационното е интерактивно, а 78,66 % са на позицията, че иновационното може и да не бъде интерактивно.

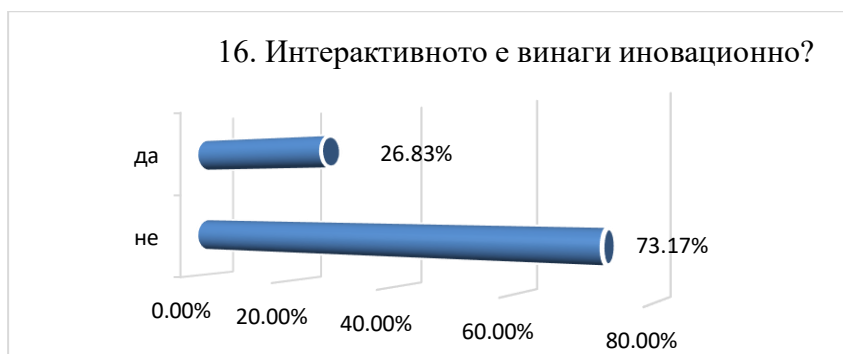
На следващият шеснадесети (фигура 16) се получават интересни резултати. 26,83 % подкрепят мнението, че интерактивното е винаги иновационно,

73,17 % подкрепят мнението, че това не е така. Получените резултати отварят въпроса за степента на разбирането за иновационно и интерактивно при педагозите в българската образователна система.

Фигура 15.

Фигура16.

На фигура 17 се регистрира виждането относно съвместната употреба на иновационно и традиционно образование при обучението на учениците. 75,9 % от анкетираните са на мнение, че това е възможно. 24,1 % са на противоположното мнение, което поражда друга поредица от въпроси, които а свързани с компетентности, знания и умения сред педагогическите кадри.

Фигура 17.

От осемнадесети въпрос (фигура 18) се регистрира мнението на анкетираните педагози относно доверието към цялостната замяна на традиционното образование с иновационно и интерактивно. 77,7 % предпочитат в работата си да използват и традиционно образование, като не биха го заменили изцяло с иновационното и интерактивното.

Фигура 18.

Фигура 19 разкрива, че 86,1 % използват в работата си иновациите и интерактивните технологии, а само 13,9 % споделят, че те не са част от преподавателската им работа.

Фигура 19.

Анализ на въпросник: Иновационна образователна среда

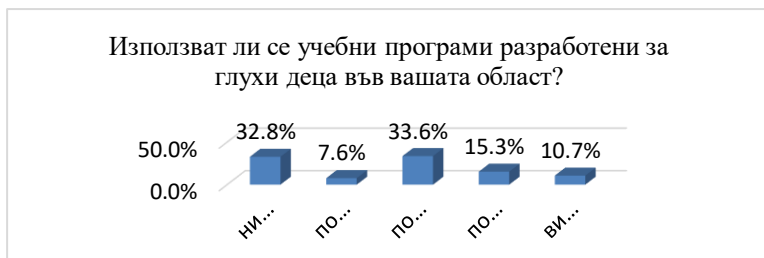
Описание на резултатите

Скалата включва 13 айтема. По-долу са дадени диаграми на отговорите на айтем 1 до айтем 13.

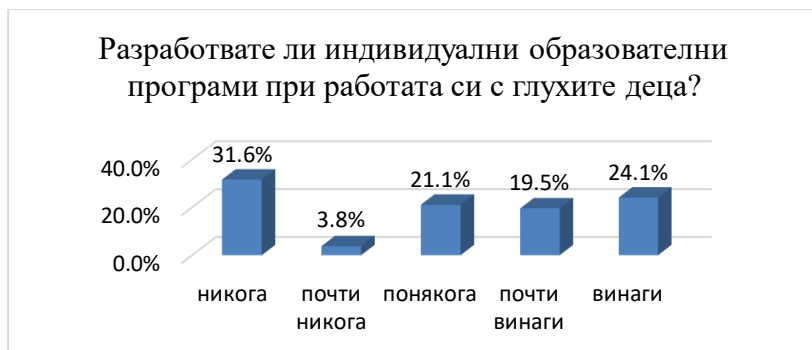
Фигура 24. Диаграма на разпределение на отговорите на айтем 1.

Фигура 25. Диаграма на разпределение на отговорите на айтем 2.

Фигура26.

Фигура 4.

Фигура 5.

Фигура 6.

Фигура 7.

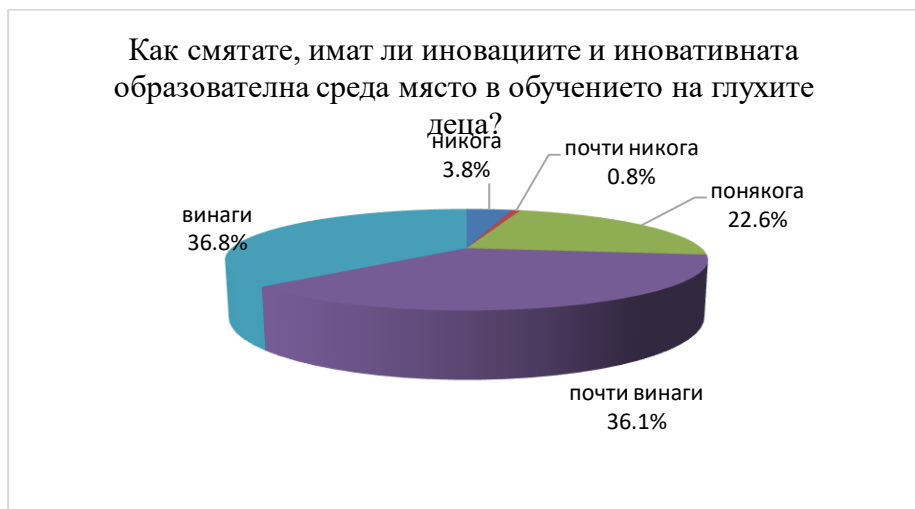
Фигура 8.

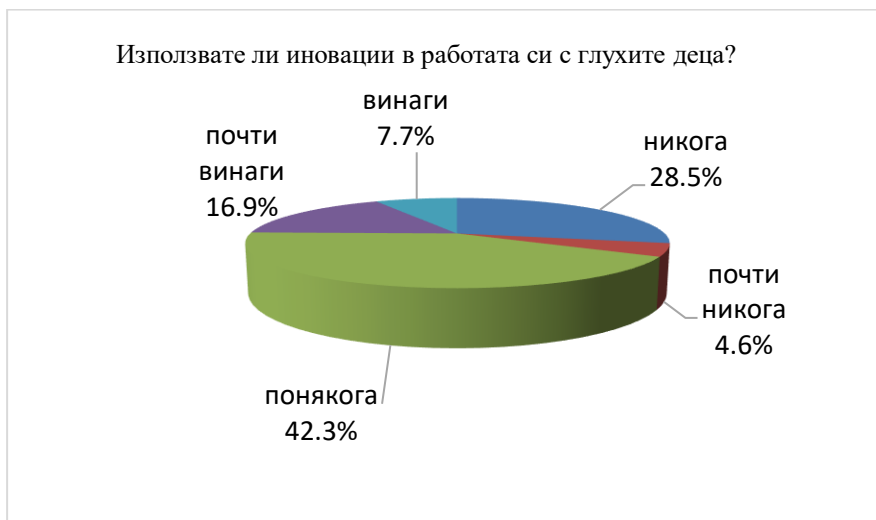
Фигура 9.

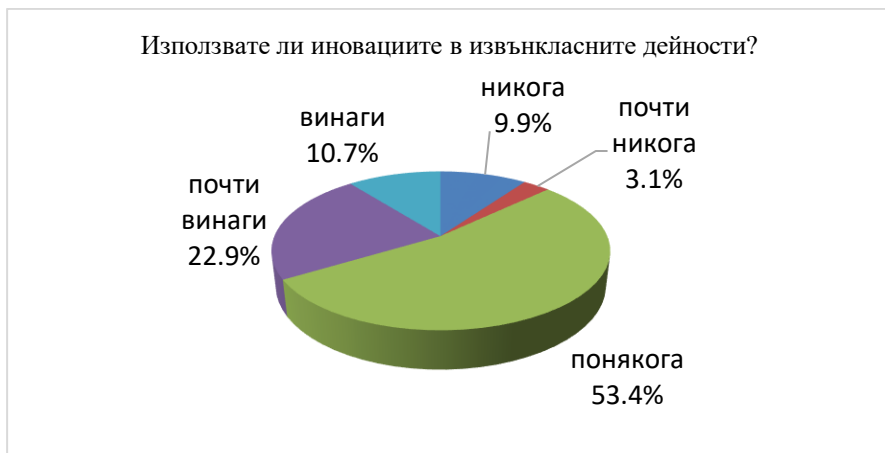
Фигура 10.

Фигура 11.

Фигура 12.

Фигура 13.

Психометрични характеристики на въпросника

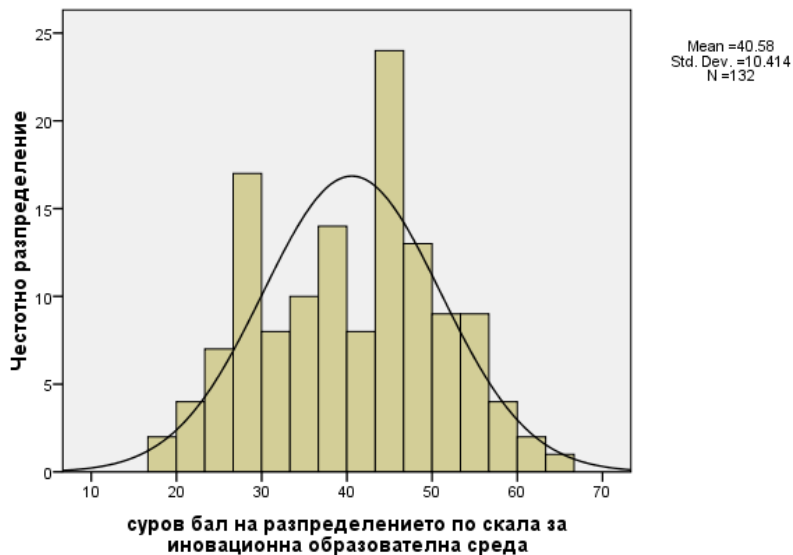
Надеждността на въпросника е 0.87 по алфа на Кронбах, което е отлична надеждностна скалата. Броят на айтемите е 13. В

Таблица1 са дадени айтемните статистики. В колоната „алфа на Кронбах, ако се премахне айтем“ се вижда, че не се налага да се премахне айтем, тъй като надеждността няма да се промени много.

Таблица1. Статистики на скалата

	Средно на скалата, ако се премахне айтем	Дисперсия на скалата, ако се премахне айтем	Корелация с общия бал	Алфа на Кронбах, ако се премахне айтем
Айтем 1	37.83	86.917	.726	.844
Айтем 2	37.99	89.492	.618	.851
Айтем 3	37.58	85.352	.681	.847
Айтем 4	37.81	86.987	.631	.850
Айтем 5	37.69	85.791	.724	.844
Айтем 6	36.87	96.779	.465	.860
Айтем 7	37.11	99.943	.343	.866
Айтем 8	37.56	90.066	.596	.853
Айтем 9	36.85	100.614	.271	.870
Айтем 10	36.57	100.004	.338	.866
Айтем 11	37.94	91.405	.580	.854
Айтем 12	37.42	103.382	.139	.876
Айтем 13	37.81	88.866	.708	.846

Фигура 27. Хистограма на честотното разпределение на суровия бал по скала за иновационна образователна среда.

Разпределението на резултатите по скалата е **нормално** по метода на Шапиро-Уилк (statistic=0,98, sig.=0,056>0,05). На

Фигура 27 е дадена хистограма на разпределението на суровия бал на скалата. В **Error! Reference source not found.** са дадени описателните статистики за скалата.

Таблица 2. Описателни статистики за скалата за иновационна образователна среда

Общ брой участници	Минимално	максимално	медиана	Долен квартил	Горен квартил	Среден бал	Стандартно отклонение	Асиметрия
132	17	65	42	31	48	40.58	10.4	-0.056

Асиметрията е около нулата, което означава че резултатите са около средната стойност, което следва и от това, че разпределението на резултатите е нормално. Това се вижда и от

Фигура 27. Средната стойност е 40.58, минималното е 17, а максималното 65. Това означава, че според изследваните лица иновационната образователна среда е на средно ниво. Преподавателите и педагозите използват, според компетентността си и възможностите на методологията за обучение на глухи деца и учебните планове и програми, иновационни методи и интерактивни технологии. Те успяват да осигурят изграждането на иновационна образователна среда, която да бъде в помощ и подкрепа, не само на обучението и образованието на тези деца, но и да

осигури тяхната по-лесна и ефективна социализация, интеграция и включване в обществото на чуващите.

В **Таблица3** са дадени айтемните статистики – средно и стандартно отклонение. Средната стойност на айтем 9 (*Имате ли достъп до информация за иновациите и иновативната образователна среда и техните възможности?*)и айтем 10 (*Как смятате, имат ли иновациите и иновативната образователна среда място в обучението на глухите деца?*) са високи спрямо средното на останалите айтеми. Това означава, че на тези айтеми изследваните лица са дали отговори от типа „винаги“ и „почти винаги“, т.е. отговорите са към положителна посока. Средната стойност на айтем 2 (*Използват ли се учебни програми разработени за глухи деца във вашата област?*) е най-ниска спрямо останалите айтеми, това означава че изследваните лица са отговаряли с отговор в отрицателна посока като „никога“ и „почти никога“.

Таблица3. Айтемни статистики

Айтем	Средно	Станд. отклонение
Айтем 1	2.76	1.388
Айтем 2	2.59	1.387
Айтем 3	3.01	1.574
Айтем 4	2.77	1.550
Айтем 5	2.89	1.468
Айтем 6	3.71	1.063
Айтем 7	3.48	.982
Айтем 8	3.02	1.384

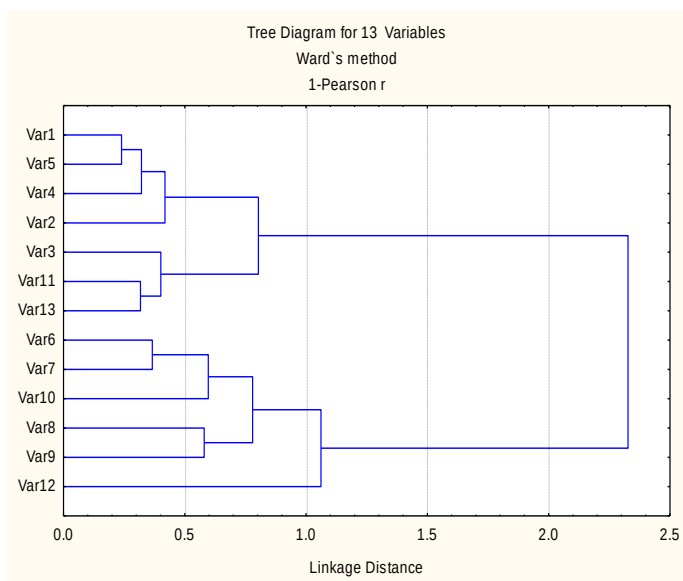
Айтем 9	3.74	1.079
Айтем 10	4.02	.985
Айтем 11	2.65	1.310
Айтем 12	3.17	1.088
Айтем 13	2.77	1.283

Клъстърен анализ

На

Фигура 28 е дадена дендограмата на клъстерен анализ на скалата. Използване е метода на Ward и 1-Pearsonr за клъстерния анализ.

Фигура 28. Дендограма на клъстърен анализ на скалата

Проверка на хипотезите:

Хипотеза 1: Предполага се, че иновациите и свързаните с тях интерактивни технологии, свързани с ДУС и децата със СОП могат да се разработват и прилагат приоритетно от специалните педагози с помоща и подкрепата от страна на държавата.

Това може да се установи от:

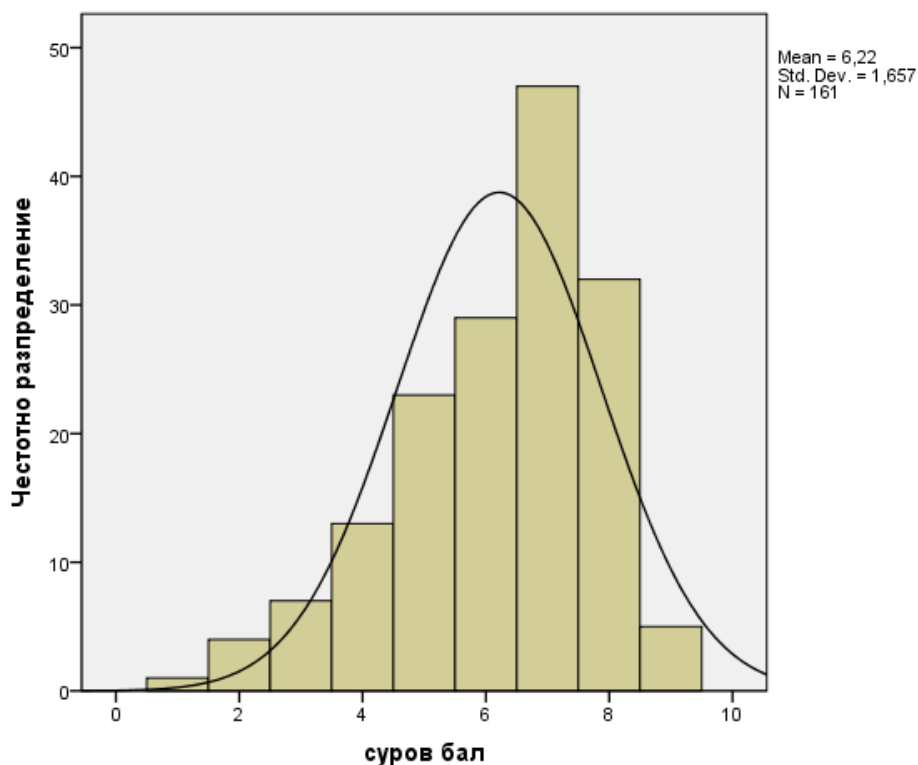
1. Анкета – Иновации и държавни политики.
2. Въпроси с №№ от 7 до 15 включително.

За целите на проверката хипотезата сме сумирали отговорите, подкрепящи хипотезата и сме получили общ бал за всяко ИЛ. Високите балове означават, че хипотезата се потвърждава, ниските балове означават, че хипотезата се отхвърля. С други думи очакваме, че ще има повече отговори подкрепящи хипотезата или повече стойности от високите балове. Брой на ИЛ е 161. Броят на въпросите е 9. Минималната стойност на бала е 1, а максималната е 9. За проверка на хипотезата се използва статистическият метод Хи-квадрат (тест за съгласие). Резултатите показват ($\chi^2=110,8$, $\text{sig.}=0,0$), че разликата между честотното разпределение на баловете е статистически значима. От Таблица 4 се вижда, че най-голяма честота имат високите балове. Това се вижда и от Фигура 29. Разпределението на суровия бал **не е нормално** по теста на Шапиро-Уилк ($St=0,922$, $\text{sig.}=0,0$). От всичко това следва, че хипотеза 1.1 се потвърждава. С други думи

изследваните лица смятат, че иновациите и свързаните с тях интерактивни технологии, свързани с ДУС и децата със СОП се разработват и прилагат донякъде с помощ и подкрепа от страна на държавата.

Таблица 4.Честотно разпределение на баловете

Бал	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Честота	1	4	7	13	23	29	47	32	5

Фигура 29. Хистограма на честотното разпределение на суровия бал за проверка на хипотеза 1.

Хипотеза 2: Предполага се, че педагогическите специалисти, работещи само с ДУС апликират иновационни и интерактивни методи в обучението, докато педагогическите специалисти, работещи с деца с ДУС в приобщаваща класна стая не са готови и не прилагат иновационни и интерактивни технологии. За някои от тях традиционното образование е все още приоритет.

Това може да се установи от:

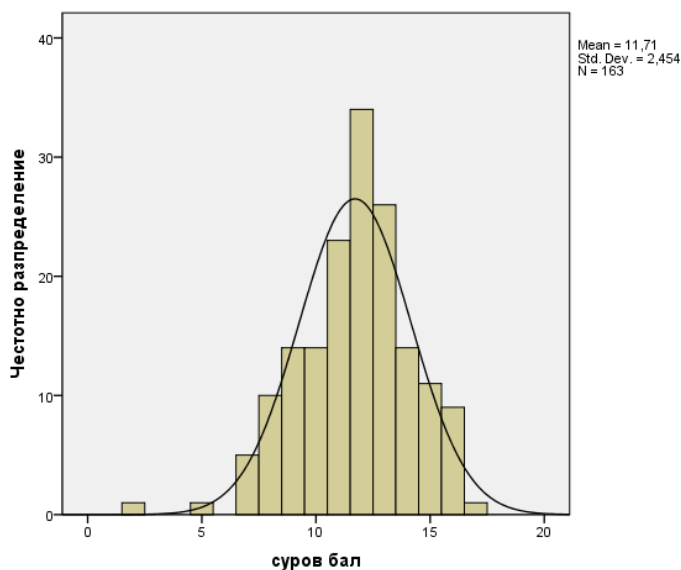
1. Анкета – Иновации, иновационно обучение, интерактивни технологии.
2. Въпроси с №№ 1, 2, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19.
3. Анкета – Иновации и държавни политики.
4. Въпроси с №№ от 1 до 8 включително и 13, 14, 15.

За целите на проверката сме сумирали отговорите, подкрепящи хипотезата и сме получили общ бал за всяко ИЛ. Високите балове означават, че хипотезата се потвърждава т.е. българските педагози не са готови и не смятат, че е в полза на образователния процес традиционното образование да бъде изцяло заменено от иновационното, ниските балове означават, че хипотезата се отхвърля или че ИЛ са готови и смятат че е в полза на образователния процес традиционното образование да бъде изцяло заменено от иновационното. Броя на ИЛ е 163. Броят на въпросите е 23. Минималната стойност на бала е 2, а максималната е 17. Средната стойност е 11,71. В Таблица 5 е дадено честотното разпределение на баловете. Разпределението **не е нормално** по метода на Шапиро-Уилк (0,967, sig.=0,001). Това се вижда и от Фигура 30. Асиметрията е малка и отрицателна (-0,481). Това означава, че резултатите са леко изместени в дясно към по-високите балове. За проверка на хипотезата се използва статистическият метод Хи-квадрат (тест за съгласие). Резултатите показват ($\chi^2=62,984$, sig.=0,0), че разликата между честотното разпределение на баловете е статистически значима, т.е. разликата в честотното

разпределение в баловете не е случайно. Резултатите са около средната стойност малко изместени над нея. Това означава, че българските педагози по-скоро не са готови (в средна степен) и по-скоро не смятат (в средна степен), че е в полза на образователния процес традиционното образование да бъде изцяло заменено от иновационното образование и компютърните и мобилните технологии при работата си с ДУС и СОП.

Таблица 5. Честотно разпределение на баловете

бал	Честота	Процент	Кумулативен процент
2	1	,6	,6
5	1	,6	1,2
7	5	3,1	4,3
8	10	6,1	10,4
9	14	8,6	19,0
10	14	8,6	27,6
11	23	14,1	41,7
12	34	20,9	62,6
13	26	16,0	78,5
14	14	8,6	87,1
15	11	6,7	93,9
16	9	5,5	99,4
17	1	,6	100,0
общо	163	100,0	

Фигура 30. Хистограма на честотното разпределение на суровия бал за проверка на хипотеза 2.

Хипотеза 3: Предполага се, че за ДУС иновационната образователна среда се създава и прилага предимно от специалните педагози, работещи с ДУС и СОП, а относно използването на специални планове и програми при обучението на глухи деца и тяхното разработване то е приоритет почти единствено на специалните педагози, работещи с тези деца.

Това може да се установи от:

1. Анкета – Иновационна образователна среда.
2. Въпроси с №№ от 1 до 7 включително.
3. Анкета – Иновации и държавни политики.
4. Въпроси №№ от 7 до 15 включително.

За проверка на хипотезата се използват въпроси от анкетите „Иновационна образователна среда“ и „Иновации и държавни политики“. Резултатите на изследваните лица се сумират и общия суров бал се преобразува в 4 степени. Първата степен е най-ниска, а последната е най-висока. Висок бал означава, че хипотезата се потвърждава, а нисък, че се отхвърля. Резултатите са дадени в таблица 1. Използвахме статистическият метод Хи-квадрат, за да проверим дали има статистически значима разлика между отделните степени. Резултатите от проверката показват (Хи-квадрат статистика=23,931; Sig.=0,0), че има статистически значима разлика между отделните степени. Както се вижда от Таблица 1 с най-голям процент е трета степен, което означава че хипотезата се потвърждава. Това означава, че използването на специални планове и програми при обучението на глухи деца и тяхното разработване е приоритет в **сравнително висока степен** единствено на специалните педагози, работещи с тези деца.

Таблица 1.

степен	Честота	Процент
1	1	1,7%
2	17	29,3%
3	27	46,6%
4	13	22,4%
общо	58	

V. Заключение

Интегрираното и приобщаващото образование на децата с увреждания, в това число и на децата с увреден слух, е тяхно човешко право, което гарантира равнопоставеността и равните им шансове с останалите членове на обществото. За съжаление не всички деца със слухова увреда могат да посещават общообразователните училища и да вземат участие в нормален учебен процес. Много от децата имат редица други проблеми, които възпрепятстват започването на интегрирано или приобщаващо обучение. Препятствията в този случай могат да бъдат от различно естество: като се вземе предвид икономико-социалното положение на родителите, тяхната морална и нравствена ангажираност или пък нежеланието им за възприемане на новото, и се достигне до липсата на семейство и роднини и сродници въобще, които да поемат ангажимент за насока по този твърде сложен и ангажиращ с време и средства път. В друг аспект на преден план, освен слуховите увреждания, има и други такива от различно естество – умствени, психични, двигателни и пр. При едно дете с комплексни увреждания възможността за интегрирано или приобщаващо обучение стои под въпрос и тогава единствената възможност е отговорността да бъде поета от сурдопедагозите, специалните възпитатели и рехабилитатори на слуха и говора. Ясно е, че в обществото обучението на т. нар. „тежки случаи“ е приоритет на специалните училища, но това по

никакъв начин не означава, че тези деца са подложени на сегрегация. В тесен смисъл всеки един от специалните педагози има широките възможности да работи по интеграцията на такива деца.

Обществото на глухите е твърде специфично и то се развива по свои собствени закони, като в повечето случаи клони към консолидация и капсулираност, отколкото към интеграция и активна комуникация и приобщаване. Това е въпрос както на личен избор, така и на обективна реалност, наложена и продуцирана от повече външни и по-малко вътрешни фактори. Обучението, образованието, интеграцията или сегрегацията на тази общност в социума е проблем с многопосочни решения, които имат своите формални и неформални, както и осъзнати или неосъзнати поддръжници. Иновационната образователна среда и интерактивните и компютърни технологии в обучението и образованието в този случай изиграват роля на основа и пътеводител в ориентацията, опознаването, интеграцията и приобщаването на децата с увреден слух в сложния свят, доминиран от чуващи.

Когато се поставя въпросът за интеграцията и приобщаването на деца и ученици с увреждания, респективно на деца с увреден слух, в общия случай се подразбира образованието и обучението им и по този начин приобщаването им към живота на обществото. Едва през последните няколко години започват да се търсят и прилагат нови методи и технологии, които да подпомогнат тези процеси. Министерството на образованието и образователните

експерти чрез последния Закон за предучилищното и училищно образование от 2015 г. успяват да поставят рамките на бъдещата работа по отношение на обучението и образованието на децата със СОП. Последвалата Наредба за приобщаващото образование допълнително насочва вниманието на педагозите към новите тенденции за работа с деца с различни потребности. По този начин законодателно се проправя пътят за използването и реализирането в процеса на обучение на иновациите, иновативната образователна среда, интерактивните технологии и компютърните и мобилни приложения. Само за няколко години българската образователна система успява да стъпи на пътя на модернизацията, иновациите и мобилните и компютърните технологии.

За съжаление при децата със слухови увреждания и децата със СОП въвеждането на иновациите и иновационната образователна среда негласно е делегирано на специалните педагози и някои по-активни НПО. Както и в близкото и не дотам близко минало отговорността за реализацията на пряката образователна и възпитателна дейност се превръща в отговорност и задължение на специалните педагози. Въпреки че през последните две-три години Министерството подкрепя реализацията на европейски проекти, които са свързани с интерактивността, иновациите и иновационната образователна среда, отново в основата на реализацията на тези проекти са специалните педагози и техните креативност и натрупани през годините от практическа дейност

знания и умения за работа с деца с увреден слух и СОП.

В българската наука няма ясно изразени традиции към разработването и използването на иновации, интерактивни техники и методи и практики при образованието и възпитанието на слуховоувредените деца и ученици. Въпреки това такива иновации и практики могат да се открият бързо и лесно в работата на педагозите, а постигнатите резултати с децата са свидетелство за тяхната практическа ефективност и приложимост.

При децата и учениците с увреден слух през годините се наблюдава добра социална и професионална реализация. Тези резултати доказват, че образованието и приобщаването им към обществото, както и професионалната им реализация, са вследствие на придобитите им знания и умения в училище, както и на способността и компетенциите им за общуване, усвоени с помощта на специалните педагози. Въпреки основния недостатък на системата и обществото хората с увреден слух полагат максимално възможните усилия и успяват да се впишат и приобщат към общността и да бъдат пълноценни личности. Самото общество по никакъв начин не полага усилия да помогне, да разбере естеството на дефицита и спецификата на живот на слуховоувредените и да ги приеме за свои равноправни членове. От тази гледна точка се наблюдава и известна сегрегация, която е насочена към слабо или никакво общуване на битово ниво. За съжаление през целия период на съществуването на образованието, обучението и на специалното образование в България

елементите на тази сегрегация се засилват и прерастват и на социално-икономическо и духовно ниво – никакви контакти с хора с увреждания.

Едва след приемането на България в ЕС в обществото започват бавно и трудно да се преодоляват тези негативни настроения. В самата наука промяната към слуховувоените хора започва от средата на 90-те години. Българската научна мисъл извършва пренасочване на интересите си и от влиянието и достиженията на съветските и руските си колеги се преориентира към Западните изследователи. Отрицанието на постигнатото до момента и липсата на критичен подход при анализирането на предстоящите реформи довежда до срив в образователната система. Индивидуалиният подход към децата и учениците с увреден слух като общност, която има своите специфични нужди, е заменен от индивидуалното разглеждане и анализиране на потребностите и нуждите на детето със сензорен дефицит. Само по себе си в това няма нищо лошо, но този нов подход се превръща в самоцел и доста често е налаган като по-добър модел за обучение, образование и интеграция на личността. Това в повечето случаи не е правилното решение, но нуждите на новата политико-икономическа и духовна ориентация и еманципация на обществото го изискват.

Българската наука успява да разработи работещи педагогически модели и програми по отношение на училищното образование, а изследванията по този въпрос поставят добра основа за бъдещи разработки, които да отговорят на нуждите

на българската педагогическа наука. Изследванията и разработките в посока на философии и образователни политики, педагогически модели и програми, разработване и реализиране на иновативна образователна среда по отношение на децата с увреден слух са недостатъчни или почти липсват. Изключения правят разработките, които се отнасят към работата по поставянето на звуковете в начален етап и огранотияването по български език. Недостигът на научни изследвания е резултат от това, че към децата с увреждания се подхожда по-скоро като към проблем от медицински характер, отколкото към проблем на образованието и образователните философии и програми.

Разработването и реализацията на работещи програми, модели за образование и модели на иновативна образователна среда за деца и ученици със слухови увреждания се реализират чрез новия Закон от 2015 г. Помощ и подкрепа в тази посока също така оказват Педагогиката и нейните специфични познания, които са натрупани през годините на базата на многостранен опит и креативност, експериментирани от педагози, работещи с деца с различен тип дефицити. През годините недостатъчните изследвания и разработки и поредицата от грешки в законодателен и административен план от страна на държавата допускат отговорността за реализацията и достигането на държавните образователни стандарти да бъде оставена в ръцете на специалните педагози. В помощ на специалните учители остават достиженията и разработките на педагогиката, както

и работата на принципа „проба-грешка“, за да могат децата и учениците със слухови увреждания да получат необходимите знания и умения, които да им предоставят изравнени възможности при бъдеща професионална, социална и културна реализация в обществото и на трудовия пазар.

Новата мултикултурна среда в Европейския съюз, ескалирането на напрежението на етнокултурна основа и неоправданите актове на агресия още повече засилват значението на педагогиката и иновативната образователна среда като водещ елемент в иновативните модели за образование и възпитание на подрастващите поколения. Етническата и културната многообразност започва да формирау педагозите съответните знания и умения за комуникация и съвместно съжителство, интеграция и социализация. При децата с увреждания проблемът изисква допълнителни усилия за разрешаването му поради спецификата на дефицитите, които те притежават. Тези деца, от една страна, изискват да бъдат въведени в обществото на хората без дефицити посредством подходящата социализация, интеграция и училищно обучение. От друга страна, за тях е жизнено важно да опознаят и приемат новите особености на бързо променящата се мултикултурна среда, изпълнена с нови за Европейския съюз и България етноси и етнорелигиозни групи от индивиди. В този смисъл иновативната образователна среда започва да заема своето място в образователните програми и добрите практики, които започват да се реализират от държавната администрация.

Формирането на педагогиката като наука по времето на „Модерната епоха” поставя и началото на нововъведенията в обучението и образованието. За иновативна образователна среда в обучението може да се говори още от времето на Коменски, като тя се явява един от лостовете за изграждането на добрата, достойна и конкурентноспособна личност. Педагогиката от времето на Ян Амос Коменски и Песталоци си поставя редица амбициозни цели и задачи. На първо място, е разграничаването на обучението и образованието от каноните и разбиранията на църквата, но само в своята научна част. Втората задача насочва усилията към превръщането на ученето в дейности, които да бъдат не само интересни и завладяващи, но и полезни и възпитателни за подрастващото поколение. Не на последно място по важност обучението и образованието са поставени в тясна връзка с народните и националните интереси, семейните и християнските ценности, традициите, народната и културната памет, които да бъдат в основата на изграждането и възпитаването на „съвършената” личност, член на своето общество, която е неразделна част от народа и държавата. Педагозите реализират изпълнението на тези задачи, като прибегват до употребата на различни нетрадиционни, иновативни методи, подходи и методи на обучение и образование, които с времето формират и първата иновативна образователна среда. Тя е различна от образователната среда на църквата и семейството, но е в тясна връзка с тях и преследва близки и сходни цели. В този смисъл първите иновативни

образователни среди се опират на добрите народни практики в обучението и възпитанието като любовта към родния език и изучаването му, изучаването на мъдростта на народа и общността, както и формирането на умения и навици, свързани с труда, трудолюбието и усвояването на занаят. Не на последно място в усилията за иновативно обучение и изграждане на иновативна прогресивна образователна среда място намира и взаимоучителната метода на Бел и Ланкастър, която отлично се вписва в нововъведенията в обучението и образованието. При учениците с увреден слух тази метода има своето запазено място и значение и в наши дни.

Модерното образование в наши дни притежава визията на добре оборудвана учебна зала, иновационни технологии, компютри, интерактивни дъски и екрани и ученици, работещи в интернет пространството. В съвременното училище значителна част от европейските проекти се насочват към модернизиране на физическата учебна среда чрез съвременни технологии, което отговаря на динамичните и бързо променящи се потребности и очаквания както на учениците, така и на бъдещите работодатели. Въпреки многообразието от различни средства и технологии проблемът с изграждането на благоприятна, приятелска, ефективна, иновационна образователна среда в класната стая и училището все още остава нерешен докрай. Творческата иновативна образователна среда в класната стая е предизвикателство не само пред традиционното

училище, но и пред училището още от времето на Коменски и Песталоци.

Съвременните схващания за преподаването разширяват съдържанието на понятието „преподаване“, включвайки в него всички професионални дейности на учителя, отнасящи се конкретно до планирането, осъществяването, контролирането и оценяването на процеса на обучение и неговите резултати. Всъщност това не е ново в дейността за част от преподавателите, които превръщат професията си от обикновено обучение в мисия и начин на живот, който предоставя по-добър шанс за социализация, интеграция и реализация на ученици с увреждания и с по-специални потребности. Тези учители се стремят в условията на конвенционално учене да формират подходяща и различна (иновативна) работеща образователна среда, която да бъде основа за реализация на очакваните резултати.

Педагозите винаги се стремят да реализират в работата си нещо ново и революционно, за да привлекат вниманието върху материята, която се усвоява. Висшата им цел е да мотивират учениците към натрупване на нови знания и усвояване на нови умения, а това най-ефективно се постига чрез осигуряването на нещо ново, иновативно, чрез изграждане на иновативна среда на образование и обучение, в която всеки намира своето място.

С развитието на съвременното образование иновациите и иновационните процеси се превръщат в

закономерност. В средата на XX век дидактическите търсения, експерименти и нововъведения обхващат всички нива на образователната система. С настъпването на реформите и промените в икономиката и политиката настъпват и изменения в подходите към обучението и образованието. Наблюдава се изместване на фокуса върху ролята на образованието. То вече е в основата на формирането и реализирането на новите социални и жизнени роли и познавателно-творчески възможности, които е необходимо да усвои личността, за да се впише успешно в бързопроменящата се заобикаляща среда.

В наши дни един от основните критерии за съвременното развитие на образованието, икономиката, обществото и държавата е генерирането и използването на иновации и иновационни методи в целия спектър на работата и живота. Не случайно XXI век е векът на иновациите, глобалния информационен обмен и развитието на мултикултурно и интеркултурно общество на всички нива. В основата на това развитие и глобализация стои информацията, а тя от своя страна е в основата на информационния подход, който владее трите водещи свойства: новостите, динамичността и разнообразието.

Тези три свойства характеризират обществото като цяло, а също така представят образователната система като социална институция, натоварена да изпълнява жизненоважните за обществото функции на обучение и възпитание на младото поколение. Увеличаването на информационните източници както

в обществото, така и в образованието водят, от една страна, до ускорена динамизация на процесите на обмен на информация, а от друга – и до динамизацията на всички процеси вътре в тях. Като краен резултат е постоянната поява на новости и иновации, които спомагат за усъвременяването и актуализацията както на обществото и икономиката като цяло, така и на образователната система. Една образователна организация, една образователна система, едно общество, икономика и държава са успешни и конкурентни, като генерират и използват иновации, което е и обективна закономерност, повелена от естественото развитие на човечеството към настоящия момент.

Относно образованието и образователната система иновационното обучение е особен тип на овладяване на знания и умения и е алтернатива на традиционното класическо обучение и образование. Обучаващите приемат и прилагат в работата и ежедневието си някои знания и умения, които ги приобщават по-успешно към новоконстриращото се иновационно и информационно общество като: инициатива, сътрудничество, работа в екип, взаимно самообучение (без преподавател, взаимоучителна метода), формиране на оценъчни умения, комуникация, умения за логическо мислене, разрешаване на проблеми и ситуации, приемане на решения, получаване, обработване и използване на информация и различни по вид и характер данни, планиране, умение за самостоятелно учене и самоусъвършенстване, мултикултурни и интеркултурни навици и познания.

Още през втората половина на XIX век първите организирани опити за обучение на деца с увреден слух в Европа се опират на нетрадиционни методи, които реализират резултати с положителен знак. Монашеските усилия предоставят възможни решения за бъдеща реализация и социализация на глухите хора. Постепенно държавата и нейната администрация се отварят за проблемите на тази категория деца и хора и постепенно взимат под свой контрол и опека тяхното обучение и образование.

След Освобождението в България също са предприети стъпки, които ангажират държавата с обучението и образованието на глухите деца и децата с увреждания. Като за начало в разработката на учебни програми и в пряката работа с децата се утвърждават два подхода: единият е медицинският, който продължава да бъде използван до началото на демократичните промени в България. Другият е подходът, който се опира на добре познатото народно знание и мъдрост – обучението по роден език и изучаването на занаят. Тази иновация в обучението на глухите деца и децата с увреждания се използва и се прилага паралелно с общообразователното обучение. Тези първи стъпки свидетелстват за постепенното преодоляване на схоластичните и религиозни схващания, владеещи обществото. Ангажираността на държавата към образованието и бъдещето на тези деца и освобождаването на църквата от тези ѝ вековни задължения и усилия нарежда българите до достиженията на европейските народи в тази област на образованието.

Времето след 1944 г. , колкото и спорно да е в някои отношения, също акумулира висока доза положителни резултати. Въпреки допуснатите грешки държавната администрация съвместно с общинската власт успяват да разработят стройна и прецизна система за подбор и реализация на най-подходящата форма на обучение и образование за децата с увреден слух и децата с увреждания като цяло. Разработените методики за професионална ориентация заслужават уважение, а и още повече, че през този период хората с увреждания се реализират на трудовия пазар не само защото е държавно контролиран, но те притежават и необходимите знания и умения, за да изпълняват служебните си задължения.

Отчетените добри резултати от така изградената система за обучение, образование и професионална ориентация на децата със слухови увреждания се дължат както на доброто администриране и подробното законодателство, така и на използването на иновациите и възможностите, които предоставя иновативната образователна среда, колкото и несъвършена да е тя. Ангажираността на обществото, прецизното изследване на възможностите на децата и учениците, обучението по роден език и развитие на речта и говора, както и обучението на занаят и създаване на трудови навици и умения са сред водещите елементи на иновативната образователна среда. Самите специални педагози ежедневно използват в работата си различни иновативни модели и добри практики на обучение и образование, които спомагат за изграждането на

личности, способни да се интегрират в обществото, като заживеят свой собствен живот.

Всеки преходен период при смяната на политическата система в държавата дава отрицателни резултати в образователната система. За времето от 1989 до 2007 г. са допуснати множество грешки, които пряко рефлектират върху конкурентноспособността и качеството на образованието. Липсата на необходимите държавни образователни стандарти и училищни учебни планове, неосъщественото единомислие по въпросите с учебниците и учебните помагала, по които трябва а се обучават учениците, появата на поредица от учебници, записки, свитъци и други подобни, при които липсва единна позиция относно предлаганото учебно съдържание, поставя преподавателите в ситуация, в която всеки сам изгражда своята учебна програма и избира и редактира съдържанието на учебния материал. Едва със започването на преговорите за присъединяване на България към европейското семейство управляващите вземат решение в духа на европейското законодателство и предоставят равен шанс и възможности за образование на децата с увреждания. Това налага уеднаквяване на статута на училищата, а оттам и учебните планове, учебниците, образователните програми и държавните образователни стандарти. Този ход допълнително затруднява обучението и образованието на децата с увреден слух. Една от положителните последици е запазването на професионалното обучение и усвояването на професия, което се съпътства с получаването на

свидетелство за професионална квалификация. Учениците придобиват Втора професионална степен на квалификация и получават средно образование. Това създава по-добри възможности за бъдеща реализация както на трудовия пазар, така и в обществото.

Друга надежда за образованието на децата с увреден слух е задължителното покриване на европейските изисквания и стандарти за образование, което формира надежди за използването и внедряването на европейските достижения в иновациите и иновативната образователна среда за работа със слуховоувредени деца.

В годините на прехода множеството приети промени в теоретичните и емпирични постановки при работата с деца със слухови увреждания имат за задача да променят обществените нагласи и отношения спрямо тези деца. Липсата на индивидуален подход при оценяването и обучението на децата с увреден слух предполага дълъг период на промени както в законодателно отношение, така и в обществено-социален план. Необходимостта от адаптиране на образователната система към нуждите, потребностите и спецификите на глухите деца се превръща в един от основните проблемни елементи на образованието.

Българската наука е длъжник по отношение на разработването и прилагането на иновации и иновационна образователна среда при обучението и образованието на слуховувредените деца. Въпреки че иновациите и иновационната образователна среда се

откриват бързо и лесно в пряката работа на специалните педагози, то тяхното използване и прилагане е по-скоро инициатива на отделни преподаватели, отколкото на добре организирана и разписана държавна политика. Влизането на България в европейското семейство поставя началото на държавните търсения в използването и приложението на иновации, интерактивни методи и иновационна образователна среда в работата с тази категория земя. Интересно е да се отбележи, че използването на иновации и иновационна образователна среда при децата с увреден слух е широко застъпено и се използва и прилага по-рано, отколкото при обучението на децата в масовите училища.

Иновациите и иновационната образователна среда имат своето влияние върху образователните политики и учебно-образователните практики, използвани в образователната система. По отношение на децата с увреден слух те имат своето специално място в законодателството и нормативните актове. През годините от Освобождението до началото на Демократичния период в България иновациите, интерактивните технологии и иновационната образователна среда изиграват ключова роля както в обучението, образованието и възпитанието на глухите деца, така и в тяхната социализация, адаптация и интеграция в обществото. За съжаление всички усилия в посока на изработването и прилагането на иновации, иновативни методи и иновативна образователна среда са плод по-скоро на

инициатива на отделни специални педагози, учени и специалисти, а не на държавно виждане.

В Дисертацията са разгледани няколко основни проблема, които са свързани с формирането на иновативна образователна среда и използването на интерактивни методи и технологии по отношение на децата с увреден слух. На първо място, е разгледан проблемът за изследователските подходи към иновацията, иновативната образователна среда, обучението и възпитанието. Представени са различни виждания по проблематиката и употребата им в образователния процес. На второ място, са представени същността и особеностите на иновативната образователна среда и иновацията. Като следващ момент от изследването са разгледани методологическите подходи на педагогиката като основа за иновациите в образованието и като заключение е изследван проблемът с традиционното и иновационното обучение. Тези проблематики намират място и са разгърнати в първа глава на Дисертацията.

На следващо място са изследвани проблемите относно педагогическите аспекти при формирането на иновативната образователна среда при образованието на деца със слухови увреждания. Анализът проследява в хронологичен редисторическото развитие, формирането и реализацията на иновациите, иновативната образователна среда и използването на иновативни методи при обучението и образованието на глухите деца. След някои по-важни исторически моменти при обучението на слуховувредените деца акцентът е

поставен върху периода от Освобождението(1878 г.) до наши дни. Разгледани са нововъведенията в образователното законодателство, като се обръща вниманиена новия Закон от 2015 г. и последвалите го държавни образователни стандарти.

Друг важен за изследването момент е разглеждането на традиционното и иновационното образование и техните възможности и специфики. На последно място е извършено представяне на европейските проекти и програми и проекти на МОН с европейскофинансиране в подкрепа на развитието и конкурентноспособността на българското образование, в частност научниците от СУ за УУС Пловдив.Тези проблеми са поместени във втората глава на Дисертационната работа.

В трета глава посредством емпирично изследване са обобщени и анализирани резултатите от проведените три анкети с настоящи и бъдещи представители на образователната система в това число и специални педагози. Заложените три хипотези са потвърдени след статистическа обработка на резултатите, а след анализ на теоретическите и емпирически части могат да бъдат маркирани следните изводи:

1. Още след Освобождението българското общество и държава се ангажира и полага грижи за обучението и образованието на децата с увреден слух.
2. Работата с такава категория деца бързо налага нуждата от формиране на нова категория педагози, които да поемат

отговорността за образованието на тези деца – специалните.

3. През периода 1944 – 1989 г. държавата и държавната администрация разработват и успешно прилагат редица законодателни мерки, методи на диагностициране и програми за кариерно ориентиране и професионална реализация на глухите деца. Като недостатък на тези усилия е негласната сегрегация и последвалата я капсулираност на общността на глухите хора. Едно от положителните неща от този период, че глухите хора без множество увреждания получават солидно образование, професия, високо ниво на комуникативни умения и подсигурана от държавата възможност за труд и достоен живот.
4. След промените от 1989 г. в образователната система настъпва дълъг период на различни по вид реформи и експерименти, които се отразяват негативно върху качеството на образование на слухоувредените деца. Възможностите за реализация на трудовия пазар са силно ограничени поради либерализацията му.
5. Влизането на България в европейското семейство отваря вратите на европейските достижения в законодателно отношение по въпросите на образованието, като поставя основите на интегрираното и

приобщаващото образование в страната. Държавата отново започва да прилага адекватни мерки по отношение на обучението и образованието на глухите деца, както и си възвръща ангажиментите в социален аспект към тях.

6. През целия период от Освобождението до наши дни използването на иновации, интерактивни методи и изграждането на иновативна образователна среда е изцяло в ръцете на специалните педагози и всичко реализирано е плод на техните усилия и ентузиазъм.
7. Използването на иновации и изграждането на варианти на иновативна образователна среда за глухите ученици се реализира без пряката намеса на държавата. Това е приоритет и желание единствено на специалните педагози, които се реализират изцяло на доброволен принцип.
8. Въпреки поетия нов курс на иновации, дигитализация и интерактивност в образователната система специалните педагози не са убедени и не са готови изцяло да заменят традиционното образование при децата с увреден слух с иновационно. Те успешно работят и прилагат иновации и създават иновационна образователна среда, но това се реализира в тясна връзка с традиционното обучение и образование.

9. Изработването и реализацията на иновативни учебни планове и програми и такива въобще по отношение на глухите деца е изцяло приоритет на специалните педагози, а не на държавната администрация.

През годините всички грижи и усилия от страна на държавната администрация, образователната система и обществото за образованието, обучението и личностната реализация на учениците с увреден слух успяват да отчетат добри възможности за тяхната социална и професионална социализация и интеграция. Използването на иновациите, иновационната образователна среда и интерактивните технологии успешно успяват да компенсират част от специалните потребности на глухите деца, като им предоставят възможност за по-добър старт в света на чуващите. Основна заслуга за изграждането, въвеждането и реализацията на иновациите и иновативната образователна среда в обучението и образованието на глухите е било, е и си остава в по-голямата си част ангажимент и приоритет на специалните педагози независимо от усилията на държавната администрация.

ПРИНОСИ

Приносите на дисертацията могат да се обобсобят в две пространства:

Теоретични

- А.** Внесен е прецизен и обстоен анализ на иновативната образователна среда и интерактивните технологии, свързани с тях.
- Б.** Проучена е иновативната образователна среда за ученици с увреден слух за първи път в България.

Практико-приложни

- А.** Установено е че иновациите и свързаните с тях интерактивни технологии, свързани с деца/ученици с увреден слух и децата/учениците със специални образователни потребности успешно се разработват и прилагат приоритетно от специалните педагози с помощта и подкрепата от страна на държавата.
- Б.** Констатирана е специфика на приложение на иновационните и интерактивните технологии: педагогическите специалисти, работещи само с деца/ученици с увреден слух апликират иновационни и интерактивни методи в обучението, докато педагогическите специалисти, работещи с деца/ученици с увреден слух в приобщаваща класна стая не са

готови и не прилагат иновационни и интерактивни технологии.

В. Конструирана е концепция за иновационна образователна среда за деца/ученици с увреден слух, създавана и прилагана от специалните педагози, работещи с деца/ученици с увреден слух и специални образователни потребности.

Г. Установени са остатъчни отношения /нагласи/ за традиционно обучение на деца/ученици с увреден слух при педагогическите специалисти, които използват единствено индивидуални учебни планове и индивидуални учебни програми за обучението на деца/ученици с увреден слух без достатъчно апликиране на иновативна образователна среда.